

ԺԱԳ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

891.981

ՄԱՐԴ ՄԸ ՄԵՌԱԻ...

ԱՐՑՈՒՆՔ ԵՒ ՔԵՐԹՈՒԱԾ

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ

ՄՇՏԱԴԱԼԱՐ ԵՒ ՍԻՐԵԼԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

A $\frac{\pi}{39640}$

1946

ԴԱՀԻՐԷ

ՏՊԱՐԱՆ (ՆՈՒՊԱՐ)

ՍՐՏԻ ԳԻՐ

Վահան Թէքէեան:

Մա՛րդ մը: Խառնուրդ երկրի և երկնքի, հողի և հոգիի, մութի և լոյսի:

Մա՛րդ մը: Երէկ՝ մարդոց մէջ և աշխարհին վրայ: Այսօր, մահուան շնորհիւ, այլեւս ազատագրուած իր մարմնաւոր կեղեւէն. և վերջնապէս ստացած իր իսկական բնոյթը, իր հարադատ հոգեկան գիմադիծը, զուտ, ջինջ ու վերջնական՝ բովէն անցած ոսկիի պէս:

Մա՛րդ մը: Երէկ՝ կեանքի բեմին վրայ իր մասնայատուկ գերով ու գիմակով: Եւ իբրեւ հայ իրականութեան մէկ անդամը՝ հայ մարդոց մէջ, որոնց մեծագոյն մասին, ան, հեռուէն կամ մօտէն, պատկերացաւ միա՛յն իր ընկերային հանգամանքներով և տիտղոսներով: Ազգային դործիչ, երեսփոխան, ուսուցիչ, գրագէտ, բանաստեղծ, հրապարակագիր, խմբագրապետ, կուսակցական առաջնորդ:

Բայց մեզմէ քանինե՞ր միայն թափանցեցին այս մահերեսային հանդերձանքներուն, անոնց ներքեւ՝ եթէ ո՛չ լիովին՝ գէթ մասամբ ընդնշմարելու համար մա՛րդը ինչպէս որ էր իր հոգւոյն ընդերքին և գաղտնիքին մէջ: Քանինե՞ր միայն զգացին այն համր և գաղտնի տառապանքը՝ որ այդ մարդուն ողբերգութիւնը եղաւ, որ անոր հոգւոյն հանապազորդ խաչեւութիւնը եղաւ...: Քանինե՞ր մօտեցան անոր սիրով, կամ գոնէ համակրանքով, և ջանացին հասկնալ զայն՝ իբրեւ իրենց մէկ մենաւոր և տառապալից եղբայրը, կամ գոնէ նմանը:

Քանինե՞ր՝ իր ողջութեան: Եւ սակայն, դառն որքան ծիծաղելի սովորութեան մը համաձայն, իր մահէն ետք, չպակեցան աշխարհի հայ մարդերը՝ որոնք ահագին ծանրութեամբ տիազոսներ հագցուցին՝ իբրեւ ծիրանի՝ իր անհոգի մոխիրին և իր անշունչ դիակին, որպէս թէ ծածկելու համար մերկութիւն մը կամ աղքատութիւն մը, որ՝ իրականին՝ գոյութիւն չունի, քանի որ թէքէեան, ինքնին հարստութիւն մը երէկ՝ իբրեւ մարդ — նկարագրի իր այգերով և ցայգերով միատեղ, — այսօր, ժամանակին և մարդոց դիմաց, անմահութեան հովանիին ներքեւ, աւելի եւս անժանգելի և անսոցելի գեղեցկութիւն մըն է ա՛լ գարձած...

Որովհետեւ անոնք, այդ մարդերը, չգիտցան թէ իրենց զգեցուցած տարազները՝ զայն մերկացուցին և որբացուցին այն պարզ այլ շքեղ ծիրանիէն՝ որ մարդու իր փառքն էր, բաւարար իրեն. և զայն նսեմացուցին հոգիի իր գեղեցկութենէն, որ պէտք չունէր ո՛չ մէկ զարդարանքի և գովեստի: Եւ որովհետեւ անոնք, այդ մարդերը, իրենց կարճատես աչքերով ու հոգիով չկարողացան տեսնել ու ճանչնալ մա՛րդը որ էր Վահան թէքէեան: Մա՛րդ մը միայն, իրենց նման: Եւ սակայն մարդու այդ հասարակ պիտակը՝ իրեն ինչքան բաւարար, որպէսդի առանձինն, անջա՛տ իր միւս պատկերէն, զինք գեղեցկացնէ և ապրեցնէ իր մահէն ետքն ալ՝ մարդոց մէջ, աշխարհի վրայ, և մոռացումէն անդին...

Կասկած չկայ թէ այս ապամահ գոյութեան իր նստատը պիտի բերէ նաեւ ու մանաւանդ ժամանակը, որ պիտի սրբագրէ, և օր մըն ալ ի սպառ ջնջէ այդ մարդոց սխալը, աշնան անբեւեռութեամբ պէս դալկացնելով ու ի վերջոյ թօթափելով անոր անունին վրայէն բոլոր աւելորդ գոյները, անոտի դափնիները և անցաւոր հանդերձները, վերջնապէս

ի յայտ բերելու համար այս սուտերուն տակ ծածկուած շքեղ ու վճիռ, աննիւթ ու անանց բիւրեղը, որ է մարդու մը հոգին — Վահան Թէքէեանի հոգին...

Անհատ մը՝ ինքն ըստ ինքեան միութիւն մը, ինքիրմէ դուրս՝ ընկերութեան մէջ՝ այլազան անձերու բազմութիւն մըն է, քանի որ իր շրջանակէն հեռու կամ մօտ իւրաքանչիւր անձի աչքերուն և մտքին մէջ ան կ'անդրադառնայ մասնաշատուկ պատկերով մը, իւրաքանչիւր սրտի մէջ կը դրոշմէ ինքնուրոյն տպաւորութիւն մը։ Եւ այս այլազան անդրադարձներուն համեմատ է որ անհատ մը, իր շուրջի մարդոց մէջ, իրեն հանդէպ կը ստեղծէ և կը բորբէ զգալութիւններ, զգացումներ, կարծիքներ, հայեացքներ։

Վահան Թէքէեան բացատրութիւն մը պիտի չկազմէր ճանաչումի այս օրէնքին մէջ։ Արդարեւ, աշխարհի հայ մարդերը զայն ճանչցան իր այս կամ այն դէմքովը, զոր ան՝ տեղին կամ պահին համեմատ՝ ցոյց տուաւ անոնց, բազմութեան մէջ, իբրեւ հայ ընկերութեան մէկ անդամ։ Եւ անոնցմէ իւրաքանչիւրը ընտանաբար սրտի և մտքի իր սեփական տեսանկիւնէն դիտեց ու դատեց զայն՝ ա'յն չափով որ պատեհութիւնը թոյլատրեց մօտենալ անոր։ Այս ճամբով է որ ոմանք անոր մէջ տեսան և արժեւորեցին միա'յն բանաստեղծը, ուրիշներ՝ միա'յն կուսակցական առաջնորդը, ոմանք՝ միա'յն ազգային գործիչը, ուրիշներ՝ միա'յն հրապարակագիրը։

Վահան Թէքէեանը, զոր ե'ս ճանչցայ դիպուածին բարի մեղսակցութեամբ, տարբեր է բոլորովին այն մարդէն՝ որ երկրէ երկիր, բեմերու վրայ, թերթերու մէջ, գրասեղաններու առջեւ, կամայ - ակամայ, գիտակից կամ անգիտակից հպարտութեամբ մը և փառասիրութեամբ մը

պատացուց մտքի և սրտի իր կարողութիւններն ու արժանիքները՝ բարձրաստիճան զինուորականի մը պէս որ շքանշանները իր վրայ կը կրէ:

Ան ինծի համար եղաւ մա՛րդ մը, տարազին ամենէն պարզ ու ջինջ, և այդ պարզութեամբն ու մաքրութեամբն իսկ ամենէն խոր, շքեղ, սրտառուչ իմաստին մէջ, ամենէն հարուստ և պայծառ յայտնութեան մէջ:

Մա՛րդ մը զոր տեսնելու երջանիկ բախտը ունեցայ, — թէեւ կարճատեւ, աւա՛ղ, — իր մտերմութեան և մեհութեան սենեակին մէջ, որուն գաղտնապահ գուռը ան սիրո՞վ բացաւ ինծի, և թոյլ տուաւ որ ներս մտնեմ, ներս իր ծածուկ հոգիէն...: Եւ տեսա՞յ մարդը: Ո՛չ ան որ կ'երևէր արտաքինապէս, այլ ա՛ն որ էր՝ ինք իր հոգիին մէջ — իր գաղաթներով և անձաններով, իր լոյսերով և խաւարներով, իր փափկութիւններով և կիրքերով, իր սէրերով և ատելութիւններով, իր ուրախութիւններով և թախիծներով:

Ես երջանիկ բախտը ունեցայ նաեւ ըլլալու բարեկամ մը իրեն: Թէեւ հեռաւոր շառաւիղի մը վլաչ ու խոնարհ աստիճանով: Բայց բարեկա՛մ մը. և նոյնի՛սկ աւելի քան բարեկամ մը թերեւս, քանի որ անօրինակ և անուշ դիպւած մը մեզ իրարու կապած էր գաղտնիքի մը խորհրդաւոր թերով...:

Եւ այսօր, իր մարմնական անհետացումէն ետք, ամէն անգամ որ զայն կ'ոգեկոչեմ իր այս կամ այն խօսքին և ձայնի շեշտին մէջ, դիմագիծի խաղին կամ թևի շարժումին, նայուածքին կամ քալուածքին մէջ, անկարելի է որ չարցունքոտի հոգիս: Եւ երբեմն, նոյնի՛սկ աչքերս: Ո՞ր մարդկային կամքը կարող է զսպել երկնառաք անձրեւը...:

Եւ սակայն սոսկ յիշատակ մը չէ՛ ան ինծի համար: Որովհետեւ միայն մեռեալները յիշատակ և փոշի կը դառնան: Մինչդեռ ան, թէեւ մեռած, շնչուն և տրոփուն իրա-

կանութեամբ մը միշտ կ'ապրի այն դաղտնի երկրին մէջ՝ ուր կը բնակին յիշատակներս, զգացումներս, զգայութիւններս, տպաւորութիւններս: Իր կենդանութիւնը, այսօր, միայն միջավայր փոխած է:

Ներհակադար, թէեւ կը հաւատամ իր յետ-մահու կեանքին, թէեւ կը զգամ իր ոգեկան կենդանութիւնը ինձմէ ներս, և սակայն անկարելի է ինծի չանդրադառնալ թէ ան՝ իբրեւ հողեղէն տրաքած՝ անուրանալիօրէն ենթարկուած է մահուան օրէնքին: Եւ այս դաժան իրողութիւնն է մանաւանդ որ ներգործած է մտածումներուս և զգացումներուս վրայ, ալեկոծած հոգիս, և ծնունդ տուած այս հատորին: Մարդո՛ւ մը մահը՝ ի՛րը: Անգութ, ցաւատանջ, սրտալուրդ՝ Եւ հասարակ՝ ինչպէս մահը ո՛րեւէ մարդու, ո՛րեւէ ծաղիկի: Եւ սակայն բաւական ցնցիչ երեւոյթ, որպէսզի մարդկային ո՛րեւէ սիրտ՝ դոնէ պահիկ մը՝ քնարանայ արցունքով և թրթռայ ամենէն զգայուն մարդկայնութեամբ, ամենէն ներշնչօր յուզումով, ամենէն թախծոտ խորհրով...

Այսուհանդերձ պիտի գտնուին անշուշտ մարդեր, որոնք Վահան Թէքէեանի մահուան և սուգին նուիրուած այս տըխուր տաղերուն գիւմաց պիտի մղուն խորհելու՝ թէ մահուան այս շատ հասարակ տուամբ ինչո՞վ կ'արդարանայ գրուելու: Վահան Թէքէեանո՞ւ: Եւ պիտի ընդվզին: Կամ ապշին: Կամ քմծիծաղին: Կամ ուս թօթուեն: Եւ սակայն կա՞յ կեանքին մէջ աւելի հոգեցունց դէպք մը՝ քան մահը սիրելիի մը, բարեկամի մը, կամ առնուազն մարդու մը, ինչքան ալ ամենօրեայ երեւոյթ մը ըլլայ ան: Անոնք, ըսկէ մը թո՛ղ Վահան Թէքէեան անունը փոխարինեն անունովը իրենց ճանշցած ու սիրած մէկ անձին, որ այսօր ա՛լ հողին բաժինն է դարձած...: Եւ անկեղծ յուզումով մը թո՛ղ ինքնամիտօւին...: Ոգեկոյման այդ պահէն ետք՝ քաջութիւնը պիտի ունենա՞ն դեռ քմծիծաղելու այս տաղաչափուած ար-

ցունքներուն գլխաց, որոնք կու լան մահը ո՛չ միայն մար-
դու մը, որուն կշիռը՝ այս պարագային՝ կրկնապատկուած է
բանաստեղծի բացառիկ արժէքով մըն ալ, այլ նաեւ մահը
մարդո՛ւն առ հասարակ։

Ուրիշներ առարկեն թերեւս — և իրաւա՛մբ — որ Վա-
հան թէքեանի մահը այնքան ալ յուղիչ և եղակի իրո-
ղութիւն մը չէ, երբ նկատի ունենանք բացառապէս բախ-
տաւոր իր ճակատագիրը։ Մրդարեւ, երբ բաղդատենք
զայն եղերաբախտ կամ նահատակ, վաղամեռ, անխա-
ռունակ կամ չքաւոր մեր բանաստեղծներուն և գրողէտ-
ներուն հետ, զայն կրնանք ընդունիլ իրբեւ մեր ամենէն
բարեբաւտ բանաստեղծներէն մին։ Իր կեանքի ճամբոր-
դութեան ընթացքին՝ ան ճանչցաւ և ըմբռնեց ապրելու
հաճոյքը և ուրախութիւնը, հանրային կարկառուն դէմքի
համբաւն ու պատիւը, և բանաստեղծի վառ քր. ան ունեցաւ
յարաբերաբար երկար դոյութեան մը բախտաւորութիւնը
և բարեկեցիկ կենցաղի մը ապահով հանգստութիւնը։
Այո՛ւ եւ այս բոլորը իր արդար իրաւունքն էր։ Բայց և
այնպէս, մինչեւ իր վերջին օրերը, իր խորագոյն էութեան
և արիւնին մէջ՝ ան գաղանօրէն կրեց և պտտաց
դժբախտ մարդու ամենէն եղբրական և տանջալից ող-
բերգութիւնը, զոր զինք ճանչցող կամ սիրող մարդերէն
չատ քիչե՛րը միայն կարողացան համկնալ, կամ գէթ
կուահել...։

Ուրիշ կարգի մարդիկ թերեւս այս մաստեանը ենթադ-
րեն երախտագիտական զգացումէ մղուած և պայմանա-
ւորուած պարագայական տրիտուրը Վահան թէքեանի
թանկ բարեկամութեան։ Թո՛ղ գիտնան անոնք սակայն՝
թէ այն պարտքը զոր կը կրեմ խղճիս վրայ անոր հան-
դէպ, տարբեր ճամբայով կարելի չէ հատուցանել՝ եթէ
ոչ միայն հաւատարիմ, խորունկ և անխառն սիրոյ մը

տուրքովը՝ իր սիրելի անձին և յիշատակին...

Այդօրինակ սիրոյ մը ինքնեկ արտայայտութիւնն է միայն այս տաղավորնջը, զոր քաղած եմ անձնական ապրումներէ, տառաորութիւններէ և յիշատակներէ, և որ թագուն հոգեկան պատմութիւնը կը կազմէ Վահան Թէքէեան մարդուն, այնքան՝ որքան ան ինքզինք ճանչցուց և բացաւ ինծի, և որքան ես ճանչցայ զինք՝

Աղքատ ու սղտիկ թերեւս՝ այս սէրս, բաղդատմամբ իր հարուստ և շքեղ բարեկամութեան՝ որմէ անուշ և մեծ բաժին մը հանեց ինծի. և որ երէկ զիս ըրաւ, և իր յիշատակով այսօր զիս կ'ընէ հարուստ, հալաբտ և երջանիկ. և սակայն իր նկարագրին երեսներէն, իր քաղաքական գաղափարներէն, իր արուեստագիտական տեսակէտներէն, և նոյնիսկ իր գրական ստեղծագործութիւններէն ոմանց հանդէպ ունեցած ամբողջ վերապահումս՝ այդ սիրոյս խորութենէն և ջերմութենէն ոչինչ չի պակսեցներ — ո՛չ իսկ դոյզն շիւղի մը կշիռին չափ...

Այնքան ատեն որ բարախէ կեանքը սրտիս մէջ, պիտի յիշեմ Վահան Թէքէեանը, ու ճշմարիտ երջանկութեամբ և յուզումով պիտի ըսեմ իմ օրերուս աշխարհին և մարդոյ՝

— Կեանքիս մէջ ես ճանչցայ մա՛րդ մը...

Մարտ 1946

ԺԱԳ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԱՍՏ

Այսեղ ահա գիրք մը բառե՛ր՝
Մերք ծիրանի, մերք ձորձ հագած:
Այսեղ զուլ ցա՛ւ ու լա՛ց...

Գառունահար սրժի գիւե՛ր,
Սգարարաւ խոնի ամպե՛ր,
Ու Ե՛ւ քնա՛ր հառաչի...

Սւ արցունքի սափո՛ւր այսեղ՝
Լեցուած աչքի ու հոգիի
Սղբիւրհներէն սգալի...

Սւ ուռենի առ ուռենի
Արժօտահոս տղե՛ր ահա՝
Սրք ճապանի մը վերայ:

Արատուացող, արատուալի
Քերքըլածի եւ ծաղիկի
Գի՛րէ՛լ միւր վերայ, փունջ առ փունջ:

Իբր հսկումի թխուր մոմե՛ր՝
Տաղե՛ր վառուած սնարն ի վեր
Եիջած մարդու մը սրժին...

Սւ էջ առ էջ կնդրո՛ւկ ահա,
Սւ ամբողջ գի՛րք մը խնկաման՝
Յուժի մը վրայ սրբազան...

Սւ ե՛ս ահա ամբողջովի՛ն՝
Սուղէ մօտով, սրտով ցրժին
Ու մարմինով ծնկաչո՛ք,

Գերեզմանիդ դէմ անցաւոր
Սւ հոգւոյդ դէմ յաւերժական,
Ո՛վ Մարդ — Վախա՛ն Թէ՛լէ՛եան...

ՄԱՐԴԸ՝ ՈՐ ՄԵՌԱԻ...

Ա.

Հինգսաբքի օ՛ր մ'Ապրիլի,
Ուր այնքա՛ն քաղցր է ապրիլն, եւ մեռնիլը՝ այնքա՛ն դառն...
Օգր խաղա՛ղ է ինչպէս հանգուցեալի մը հոգին:
Գարունի շո՛ւնչ եւ ժողա՛յլ, կեանքի բերկրա՛նք ամեն դի:
Երկնին մեջ գարնային՝
Մանկան մը ջինջ խղին պէս առաւօտեան արեգակ,
Որ վարդ առ վարդ կը տնայ
Քաղաքին վրայ ժրջան՝
Ուր երջանիկ եւ դժբախտ մարդեր կու գան եւ կ'երբան,
Ուր կեանքն անհոգ կը փախ՝ դարձական զերդ շղայ...
Յանկարծ անա՛ բօքի նման՝

Եկեղեցւոյ զանգի մը լացը գուժկան,
Քաղմաղաղակ եւ բաղմամբոյս նամբուն վրայ փաղփենի...
Յանկարծ անա՛, աղէտի նման, կեանքին առնքեք,
Եւ քաղցր ու պարզ օրուան մեջտեղ Ապրիլի,
Կ'երեւի կառք մը անսովոր, եւ տարբեր
Առօրեայ միւս կառքերէն
Որ ողջութիւն ու խինդ ու վարդ կը կրեն.
Առանց ծաղկի եւ զարդի
Սրնագոյն կառք մը երկծի,
Իր խեղճութեան մեջ՝ հարո՛ւս,
Իր պարզութեան մեջ՝ տե՛ղ,
Ինչպէս հոգի՛ն այն մարդուն զոր կը կրէ ան ներբուս...
Երկրին վրայ, կեանքին մեջէն, ու ողջերուն թեւանցիկ,

Կառքի մը պէս ո՛րք ե՛ք՝ մեռելակառք մը կ'անցցնի,
Որ կը կրէ՝ առարկայ մ'իբրեւ այլեւս նետուելիք՝
Ա՛լ անօգուտ մնացորդ մը սպառած մարմինի,
Որ դեռ երե՛կ, երե՛կ դեռ,
Խօսուն, խոհուն, շնչուն մարդ մ'եր.

Եւ կը կրէ դագաղի
Մը գաղտնիքին մէջ կղպուած մարդ մը ի բուն՝
Երեկ երկրի լոյսին արթո՛ւն...
Մա՛րդ մը — քե՛տ ալեւարիք՝
Բայց որ արտունի էր զարմամեայ երիտասա՛րդ,
Եւ իր սերովը՝ գեղեցի՛կ.

Համե՛ս, բայց իր գրչին բերովը հպա՛րս.
Թե՛տ աղբաս, բայց տաղանդովն իր՝ հարո՛ւս,
Մա՛րդ մը որ այժմ իր ետին,
Ակօսներուն մէջ իր գրչին եւ քաղերուն կը քողու
Իբր հրէսա՛կ աշխարհին՝
Մե՛տ ի սիւս եւ շրթունքէ ի շրթունք՝
Իր պարզ անունն եւ պերն հոգին...

Եւ ա՛յս, եւ ա՛յս մարդն է անս
Զոր աշագուհի նակատագրին սեւ կառնն հիմա,
Վարիչն որուն մա՛հն է անգուր,
Զինջ օրուան մէջ ապրիլեան
Ուր երջանիկ եւ դժբախտ մարդեր կու գան եւ կ'երթան,
Ա՛լ կը տանի իր ննջարանը վերջին՝
Հեռու անկիւն մը հողի,
Հեռու երկիր մը մոռացման եւ ձմրան,
Մինչ զանգալի մը հոգին մարդկայնօրէն կ'արտասուէ
Այս աշխարհի փութնէն դեռ նո՛ր խարխիս վերցուցած
Ու հեռացող այս մարդուն անգարծ կեանքին ետեւէն...
Արեւածածկ պողոտային մէջ կենդանի
Ուր կեանքն ուրա՛յս կը խնդայ՝ դարոցակա՛ն պատանի,

Միայնակ մա՛րդ մը մեռեալ,
Եւ իր ետին՝ Ապրիլի օր ու խնձիղ ու ճառալլ,
Եւ իր ետին երիտասարդ ու ալեհեր
Մարդե՛ր, մարդե՛ր ու մարդե՛ր...
Մարդե՛ր... Աւա՛ղ, ձեւե՛ր լոկ մարդկային,
Կեղծ լրջութեամբ մ'օսլայուած՝ օձիքներու պէս լաքէ,
Հանդերձուած՝ վճի համար պատժանական
Եւ բռնազբօս ու վարձուած սրտութեան
Զօր պարտական են կարծես՝ քե՛ ո՛չ մարդուն՝ գէթ մահուա՛ն.
Եւ ալամա՛յ յուղարկաւոր՝ շարուած
Կարծես սուգով մ'այնքա՛ն կեղծ,
Այնքա՛ն շինծու, որ անկարող են նոյնիսկ՝
Ապակիի պէս պարապ եւ պաղ աչիւն մեջ իրենց
Ձեւացնել միակ արցունք մը գէթ սուս,
Որ այդ թափօրը մահուան, որ այդ հանդեսը իսուր
Գէթ արտափուս գգեցուր
Պահին պատճան մարդկային դոյզն երեւոյթ...

Այդ մարդերուն մեջ սակայն՝
Ափ մը հոգի՛ միմիայն,
Բարեկամի հազուագիւտ սուրբ անունով միւռնոնուած
Միայն քանի՛ մը հոգի՛
Որ կառքերու խորն ընկղմած մեկուսի,
Որ ծածկօրէն խեղդուած իրենց ծովուն մեջ ցաւի,
Թաշկինակի մը թափանցիկ գաղձապահման ետեւէն,
Մերք մեղմ եւ լուռ՝ ակի պէս,
Մերք հեղեղի պէս՝ բարձրագոյ՛ ու գիւնով,
Բայց մի՛օս, բայց մի՛օս անսանձելի արցունքով
Կու լան ամբողջ իրենց աչիւրն ու հոգին...
Կու լան ամբողջ ճառապանքն ու յարութիւնն աշխարհին,
Տղոց նման որ կարծես իրենց հայրն են կորուսեր,
Խորհելով՝ քա՛ղցր այն մարդուն

Որ դեռ երեկ, երեկ դեռ,
Դեմն եր իրենց աչքերուն եւ ձեռներուն եւ փրոյն,
Եւ որ հիմա կեանքէն մաշած ու հինցած՝
Իբրեւ անպէտ ցնցոսի՝
Դազաղին մեջ կը պառկի
Յաւերժօրէն անգարօմբ...

Յուզարկաւոր քափօրէն դուրս սգակիր,
Մայրերն ի վար անցորդներ, օրուան հացին ի խնդիր,
Եւ անցորդներ որ կը խորհին խնջոյքի մը մօտալուս,
Տեսմանստիլ դիակառփի մ'իսկ դիմաց...
Անոնցմէ մին՝ ապաւնար
Այս նոր դէպքէն որ չէր յիշուած, չէր կարդացած
Թրաքերքին մեջ առօրուան,
Կանգ կ'առնէ պահ մը՝ ուշադիր,
Եւ հարց կու տայ հետաքրքիր — Ո՞վ եր ան...
Եւ պատասխա՛նը միակ՝
Հանգուցեալին մէկ պզտիկ բարեկամին հոգիէն՝
— Մա՛րդ մըն է ան...

Եւ կը փալէ իւրաքանչիւրն իր նամբան...

Մահուան խոհի մը նման,
Աւան ամառի մը նման դանդաղօրէն, տեսօրէն
Մեռելակառփ մը կ'անցնի
Առաւօտեան եւ Ապրիլին ընդմէջէն՝
Ուր այնքա՛ն փողոց է ապրիլն, եւ մեռնիլը՝ դառն այնքա՛ն,
Ուր երջանիկ եւ դժբախտ մարդեր կու գան եւ կ'երբան,
Մեռելակառփ մը կ'անցնի
Պողոտայէն եւ Ժխորէն փաղափին,
Ուր արեւոտ կեանքը՝ մահուան քեւանցիկ՝
Անփոյթ կ'երգէ, կը կայքէ՝ դպրոցական զերդ աղջիկ,
Եւ կը փալէ երկրին վրայ յաւերժական իր ուղին...

Մարդե՛ր, այսե՛ղ...: Ահա՛ փոսն՝ ուր, մահնին վրայ յեճագոյն,
Կացինահար ծառի պէս, անեաժ եւ լուռ եւ թժգոյն՝
Կը պառկի մարդ մը ա՛լ խոնջ, փառքն՝ իրեն բա՛րձ ու պատա՛նք...

Մա՛րդ մը — ամբողջ կէս դարու Հայոց հարուստ Պատմութիւն
Եւ Գրաւուես եւ Հոգի... Մա՛րդ մ'որ Ազգին իր սիրոյն՝
Ըրաւ աշխուհի իր՝ մեղան, գրիչը՝ մերթ գեճք, մերթ սրիճք...

Այժմ իրեն հետ կը պառկին վաթսուն եւ եօթ տարիներ,
Նոյնքա՛ն տարուան ալ երազ, տեղանք եւ յոյս, վիճ ու սէր,
Որոնք եղան իր մարմինն ու եօթիւնը համակ:

Սի՛րս մըն էր ան, որ խնդաց, որ արտասուեց, որ սիրեց.
Եւ որ ասե՛ց իսկ սէրով, զի ան մարդոց էր եղբայր.
Եւ իր վարդերն, երգն ու խուկն անոնց բաշխեց հայրաբար...

Մարդե՛ր, ծուկի՛ր...: Հողն ահա՛ եղբրածայն կը քափի
Իր դագաղին վրայ գոց, կոշնակ մը մինչ սգալի
Կը փերթատ ծաղիկներ եւ արցունքներ հնչական:

Սակայն իցի՛ւ մոռացման հողն — աւելի՛ ծանր ու սառ՝
Քան համայն հողն աշխարհի, — չքափէր ձեր սիրսն ի վար՝
Անոր յուօին վրայ վարդ, յուղարկաւոր ո՛վ ողջեր...

Մարդե՛ր, սուգի՛ եւ լացի՛ այս հրաժեշտին դէմ անվերջ.
Անքաղելի հայ հոգի մը քաղուեցաւ փոսին մեջ...
— Ու լռութի՛ւն եւ անդո՛րր, ու լռութի՛ւն եւ անդո՛րր...

A 39640

Զորեփաբբի ո՛վ աւօս... Աւօսներուն երկրային՝
 Աւօսն յեօին ամենեկն՝ դեռ անճանաչ էլ անծայն,
 Զոր վերջին հեղ երկրին վրայ սեսան չչփերն ու հոգին
 Մարդո՛ւ մը որք ու հիւանդ, անուամբ՝ վահան Թեփեան:

Անուօս անցեալ էլ գալիք անհունաթիւ օրերէն
 Կանխորոշուած էիր դո՛ւն ժամն ըլլալու չարաղէս՝
 Ուր պիտի մահը մտնէր ներս, ցայցն ի վար, գաղճնօրէն,
 Անոր խուցէն էլ սրէն, խարսխելու հոն յաւե՛ս...

Դժբախտ էլ մութ ո՛վ աւօս, եթէ Ասուած մ'անիրաւ՝
 Անոր մահուան գուժաբեր քեզ սուրհանդակը բրաւ,
 Եւ հողեառ հրեօսակն՝ անոր տալիքն էլ զարնան,

Ան՝ մա՛րդն այդ նոյն, թագադրեց քեզ դափնիովն իր մահուան,
 Լուսաւորեց մթութիւնդ իր արեւովն ապամահ,
 Եւ բովանդակ օրերուն մեջէն բրաւ քեզ անմա՛հ,

Տասնինն հարիւր քառսուն հինգ Ապրիլ չորսի ո՛վ աւօս...

Վերջին, վերջին հանդիպման եղբրաբայս հուսկ գիշեր:
Սեմեա՛կ մ'աղբաս եւ անկարգ: Դի՛րք ու դեղե՛ր դէն ու դէս:
Անկողինի մը մէջ տար, առկայծ անթեղ մը ինչպէս՝
Հիւանդ ծեր մա՛րդ մ'օղասպառ, բայց որ շիջիլ չ'ուզե՛ր դեռ...

Շուրջը՝ սիրող ու սիրուած հինգ մտերմիկ հոգիներ,
Աչքերն որոնց կը ժպտին, բայց որ կու լան ներքնապէս,
Եւ խեղճօրէ՛ն են անգէս՝ թեմանն անգուր եւ աղուէս
Անոր մահնին եւ կեանքին սնարին քով ե կանգներ,

Թե հեռո՛ւն՝ վայր մը քաղուն՝ փոս մը արդէն կը փորուէր...
— Ասուա՛ծ, ի՞նչպէս չզգացի, չզգացուցիր դուն ինձի
Իր մօտալուս արեւմուտն, որ երկրին վրայ աւելի՛

Հասկնայի, սիրէի, սփոփէի մարդն այդ ծեր՝
Աշխարհի մէջ եւ մահուան անհունին դէմ առանձի՛ն,
Մարդ մ'որ նոյնիսկ իր վերջին մահիճին մէջ՝ տակաւին

Ապրի՛լ, ապրի՛լ կը տենչար պարմանի պէս սիրասենչ...

Գիւթերն այն պարզ, որ եղաւ վերջին գիւթերդ երկրաւոր՝
Ուր դեռ բաց աչիւրդ տեսաւ անգամ մը ե՛ւս տակաւին
Լոյսն ասղերուն եւ կեանքին, — նամբուդ համար ցայլային՝
«Գիւթե՛ր բարի» քեզ չըսի, երբ հեռացայ յուսակոր:

«Գիւթե՛ր բարի» քեզ չըսի, մտածելով թէ ես դեռ՝
Յաջորդ առտու՝ արփաւեճ եւ նոր օրուն մը համար
Ողջունեի պիտի այգդ բառով մ'որուն դուն յամառ
Քա՛ղցն ունեիր եւ որ քեզ կարծես կեանքին կը կապեր...

«Գիւթե՛ր բարի» քեզ չըսի, զի գիտեի թէ արտիդ
Եւ ախանջիդ՝ այդ բարբառն եղբորեմ կը հնչեր
Անվերադարձ մեկնումի զանգակ մ'իբրեւ բօրաբեր
Որ կ'անջատէր քիչ մ'արիւնդ կեանքի ափէն ծաղկախիտ...

Բայց ո՛չ մեկ ցաւ չի՛ խարեր սիրս այժմ, որ նախ քան անդարձ
Եւ յեղակարծ հեռացումդ՝ շուղեկցեցի որք նամբուդ
Բաժանումի բառ մ'անուտ եւ մաղթանք մը բարեգութ.
— Իմ այգողջոյնն այդ օրուն՝ տարբեր այգի մը մնաց...

Ձի կը հաւտամ թէ անտուտ հանդերձեալ օր մը՝ որուն
Ձեի՛ր հաւտար երկրին վրայ, բայց ուր հիմա դուն կ'ապրիս,
Պիտի նորեմ հանդիպիմ քեզ հեռու տեղ մը մայիս՝
Ուր կ'սպասես ինձ ինչպէս քու երկրաւոր օրերուն:

Յայնժամ, անվերջ գոյութեան մը համար նոր եւ անեղծ,
Պիտի արտուն իմ ամբողջ տամ քեզի շէկ այն ողջոյնն
Որ երգեի պիտի հուսկ ցայգիդ յաջորդ այն առտուն՝
Որուն խարտեաւ ծագն ու կեանքն աչիւրդ հազիւ թէ գրկեց...

Մա՛րդ մը: Ուղի՛ղ գծի մարդ— երկրաչափի մը հանգոյն—
 Իր ֆալուածով ուղղաձիգ, եւ ուղղամիտ իր գրչով,
 Եւ ուղղափառ իր գործով, եւ իր խոհով ուղղանկրւեց:

Տիւի նման ամառուան եւ ջուրի պէս լնային,
 Թափանցիկ, պարզ ու պայծառ՝ իր խօ՛սքն ու գի՛րք խաղաղ,
 Ուր միտքն՝ երազ, աչքն ալ՝ մեզ պիտի հազի՛ւ գտնէին...

Հասա՛կ մը պերն որ թեւ հողին վրայ կը կանգնէր,
 Բայց կը հասներ աստղերուն. եւ որուն շուրջ երկրին վրայ՝
 Ծիրանիի մա՛րեկն կարծես անծիր փա՛նցքն էր...

Տառապանքի մարմարին մէջ փանդակուած դէ՛մք մը խռով,
 Ճակասը բա՛ց՝ համարձակ Գաղափարի մը նման,
 Եւ միաշունի՛— բայց երկո՛ւ աչքի ուժով եւ լոյսով...

Սի՛րս մը տղու վիպային, բայց մի՛տք հլու գերունին
 Մտքի արու օրէնքին, եւ որ թեւ համակ սեր՝
 Սակայն գիտե՛ր ու կրնա՛ր լեցուիլ բոյնովն ալ հեռին:

Մի՛տք մը լուսեղ եւ ուժեղ՝ ձեմարտութեան ի խնդիր,
 Նախ՝ դատաւոր ինք իր դէմ, յետոյ՝ մարդոց նենգ ու կցիր,
 Եւ Գեղեցկի հնախոյզ՝ հանգեալ մէջ հոգիի...

Գրի՛չ մ'որ եղաւ իր եսին քարգմանն անկեղծ եւ յսակ,
եղաւ լինի սրտում լար ու մերթ սրինգ սիրերգակ,
եղաւ մտակ եւ փամփուռս՝ Չարիքին դեմ եւ Սուսին:

Դո՛րձ մ'որ սրթի հիմերու վրայ կանգնած շէնք մ'է մտի,
Կոթողի պէս՝ սիգապանծ, եւ բարիքի պէս՝ վսեմ.
Յորենարսի մը նման՝ Դո՛րձ մը դալար եւ յուռթի...

Հովի նման՝ ծագէ ծագ Կեա՛նք մ'ալեկոծ ու ցանցիր,
Ընճանիքի ակուրթէն եւ պարտեզէն ճարագիր,
Եւ հողմավար տերեւի ձակասագի՛ր մ'անկայան...

Հաւա՛սք մը՝ նիւզ կամ սխալ, բայց բնա՛ւ սուս, բնա՛ւ կեղծ,
Որուն ակէ՛ն միմիայն գիրն ու խօսքն իր բխեցան,
Որուն համար ապրեցաւ ու կռուեցաւ սիրայեղց:

Մա՛րդ մը աղբաս, որ ի օտն ո՛չ զանձերու երկրային,
Եւ ո՛չ նոյնիսկ երկնաւոր հարսուրթանց անկորուս՝
Բոպէ մը իսկ չծախեց ո՛չ իր գրիչն, ո՛չ հոգին...

Օ՛, մարդ մը հա՛յ մանաւանդ՝ միտքն ու հոգին պատարա՛գ
Հայու գիրին ու խաչին եւ դրօշին ու արեան...
— Ահա՛ երկրի սրտին մէջ, անցքին ետեւ, ծագէ ծագ,

Թողած ժառանգն այն մարդուն՝ որ եր վահան Թեֆէեան...

Բերնին՝ փաղցրոյթն անունիդ, լացն՝ աչքերուն եւ հոգւոյն,
վերջին օրերդ կը յիշե սա բարեկամդ փոքրանուն:
Քու մահամեծն օրերուն յո՛ւսն իսկ արդ զայն կ'սփոփե,

Ձի այն ասեմ դուն երկրին վըրայ կայի՛ր տակաւին,
Թեեւ փոյթ չե քե ինչպէս կրակ մը մօտն իր մոխրին
Կամ դղեակ մ'ա՛լ կ'խաւանդ...: Եւ կը յիշե՛ սգաբեկ.—

Օրուն լոյսէն ետք յետին, գիշերուն հետ, լուռն ի վար,
Ներս կը մտնէր սեմեակեդ ձմեռնապատ եւ օտար,
Եւ կը նստէր մահնիդ փո՛ղ՝ հիւանդապահ մը ինչպէս:

Երկու սիրե՛ր դեմ դիմաց. դո՛ւն՝ մայրամո՛ւտ ալ վերջին,
Ա՛ն, նորաբոյս արեւծագ՝ դեւ գարունքի մը սեմին,
Որուն ի տես՝ կ'ափսոսա՛ր սիրտդ օրերն իր գարուն...:

Յաւիդ պահուն իսկ խոժոռ, անոր ծագին դուն ի տես՝
Դեմքդ ժպտով կը փայլէր. եւ իր անունը կարծես
Բերնիդ այրող երաժշին կը բերէր հով ու գինի...:

Ան կը նստէր ցայգիդ փո՛ղ՝ ինչպէս գերի մը հլու,
Պատրա՛ւս ամեն երկվայրկեան հեզ խաղալիկն ըլլալու
Անգուժ ալլ ե՛ւ սիրելի փայֆներուդ հիւանդի:

Գոյութենէն անոր փոքր դուն ապահո՛վ ալ կարծես
Որ չե՛ր կրնար մահն երբեք նակիսագրեդ մտնել ներս,
Հետեի՛ւ աչքերդ խոնջ ու ծեր կը յանձնէիր դուն փունին,

Մինչ ինձ կ'ըլլար ակնապիտ գիշերալամբ հսկումի՝
Մահաման նինջիդ վրայ, աղօթելով գողունի
Որ ան չըլլա՛ր աներազ, անզարթ հուսկ նինջն երկրին վրայ...

Կը դիտէր դեմքդ ա՛լ թթուած ժանճ փայտէն դառնութեան,
Ա՛լ փանդում՝ աւելի մարդոցմէ՛ն չար ու դաժան
Քան այն ախտէն որ՝ որդի պէս՝ խեղճ թոփերդ կ'ունէր:

Եւ կ'ունկնդրէր մէն մի շունչդ կամ հեւեդ ամեն երկվայրկեան՝
Գաղտնի վախճ՝վն որ կրնար գուցէ՝ վերջինն ըլլալ ան...
Յանկարծ հազի ռումբ մ'ահա բերնիդ մեջ բա՛մբ կը պայթէր,

Եւ կը ցնցէր, կը Ֆեծէր հե՛ք կուրծքդ ամբողջ՝ որուն սակ
Թոփերուդ շէնքը կարծես ա՛լ կը փլէր յարկ առ յարկ,
Մինչ դեմքդ՝ ցաւի կացինին սակ կը փռէր գիծ առ գիծ...

Ա՛յ օդամայ թոփերուդ ողջ եութեամբը ծարաւ՝
Կը շնչէիր ռունգ առ ռունգ լայն սենեակին օդն անբաւ,
Որ չէ՛ր մտներ կեանքէդ ներս, որ նեղ կուրծքիդ փի՛չ կու գար,

Մինչ նակսիդ վրայ՝ ձաղկուած սարիներու մտակէն,
Յաւրդ էիքսի շարուններ կը բողբոջէր ուղիսօրէն
Զոր բարեկամդ կը սրբէր գուրգուրանովն իր ձեռքին...

Օ՛ր չարչարանքդ՝ երկրաւոր շնչառութեան մը համար...
Օ՛ր տառապանքն ալ տղուն որ՝ այդ պահուն՝ կը ցանկար
Ըլլալ մեռա՛ծ քան տեսնել քու առկայծումդ տանջագին.

Եւ որ կ'ընէր իր հոգին բաժա՛կ քաղուն արցունքի
Ու աղօթքի ու խունկի մինչեւ ծալիդ կասաղի
Մբրիկն այլեւս խաղաղե՛ր, խաղաղե՛ր ծովն իրանիդ...

Այդքա՛ն սիրոյ դուն ի տես, օ՛, կ'ուզէիր դուն կարծես
Անոր հոգի՛ն համբուրել. բայց կեղծ հազի մը տակ հեզ
Կը ծածկէիր հոգեբուխ ճիչ մը շիկնոտ գորովի...

Օ՛ դուն եւ ան իրարու սիրահարներ անսովոր...
Ինչպե՛ս երգել կ'ուզէիր աղապատանքդ անոր.
Բայց լոկ աղե՛րս մ'արցունքոտ որ չթողո՛ւ քեզ միմակ:

Ի պատասխան իր սփոփն հայցող ձեռքիդ խարխափին՝
Ան կը բռնէր ձեռքդ որք եւ անզաւակ եւ ցոթին,
Ու կը գգուե՛ր, կը սեղմե՛ր իր գորովով բովանդակ

Իբրեւ քե կեանքն իր ուզե՛ր՝ իր մասնեւրուն մեջէն քել՝
Դատարկուող, նահանջող երակներուդ ներարկել,
Եւ քու ձմեռդ ու գիշերդ տաքցընել իր արեւով...

Յայնժամ, բոլի մը միայն, ժպտուն դեմքիդ անդորրէն՝
Ուր անդրաւոր երկնքին շնորհն իջած էր արդէն,
Ան, բարեկամդ անանուն, լացն աչքերուն՝ կ'ընդգգար

Երջանկութիւնն եւ սփոփն իր գոյութեամբն աննշան
Քեզ ընծայած ըլլալու անուշ պատահանքն հայրացման
Մը իրական — քեեւ ո՛ւշ, կես-գիշերուան մը չափ ո՛ւշ...

Քեզ պէս մասամբ անցաւոր, մասամբ անանց գոյներէդ՝
 Որ մարդերէ՛ն աւելի եղան կեանքիդ սիրաւէս
 Բարեկամներն ընձանի, եւ մարդերէ՛ն աւելի
 Հիմա քեզմէ մնացին ուր, սգաւոր եւ այրի .

Քու մասներուդ եւ շունչիդ յուշովն օծուն ինչներէդ՝
 Որ պիտի միշտ կենդանի մնան նոյնիսկ երբեք ետ,
 Ունենայի՛ր իբր ժառանգ լոկ ժամացոյցդ խոնարհ՝
 Որ տակաւին ողջ սրտիդ ուրախ պատրանքն ինծի տար:

Պիտի պատրանքն ինձ տար ան — բայց կեանքին չափ իրական, —
 Թէ դեռ կ'ապրի՛ս, կը շնչե՛ս եւ կը շարժի՛ս երկրին վրան՝
 Մարդոց պէս ողջ եւ առողջ. քե օրերուս համբայեն՝
 Քայլիս կողքին կը փալե՛ս կենդանութեամբդ ամբողջ շէն .

Թէ ժամացոյցը սրտիդ՝ կեանքին աշխոյժ նուազով
 Կը բաբախե՛ տակաւին իմ սրտիս հետ, սրտիս փով,
 Եւ քե լեզուովը անոր տոփներուն քրքռուն՝
 Դեռ կը խօսի՛ս ինձ ինչպէս մեր մտերմիկ օրերուն...

Մահկանացու քե անմահ բոլո՛ւր, բոլո՛ւր ինչներէդ՝
 Մտքի նման ժամացոյցդ ունենայի միայն գեթ
 Որ յիշէի քեզ ցման ամէ՛ն, ամէ՛ն երկվայրկեան,
 Եւ տարինե՛ր լսէի ներկայութիւնդ անվախճան:

Պիտի կեանքիս լուռն երգո՛ւլ ան լնուր տիւ ու գիշեր,
 Եւ ժամերուս նամբուն մէջ ինձ ուղեկցէր իբր ընկեր.
 Լոկ ա՛յն ասեմ իսկապէս պիտի ընդ միշտ լռէր ան՝
 Երբ ի՛մ ալ սիրքս գագրէր տոփելէ երկրին վրան...

Այս ձեռքերովս — գգուանքի եւ գորովի գաւաթներ —
Ո՛վ բարեկամ, դագաղիդ կամ շիրմիդ վրայ սիրելի՛
Զբափեցի աննշան ո՛չ իսկ հասիկ մ'աւազի
Այն մութ հողէն որ քեզ ա՛լ աչքերուս դէմ կը փակէր:

Զի այն պահուն՝ ուր դագաղդ մակոյկի պէս կ'ընկղմէր
Գերեզմանի ծովուն մէջ, ալիքներուն ռակ հողի,
Եւ կ'անհետէր քիչ առ քիչ հրաժեշտի ցայգալի
Հորիզոնին ետեւ խոր՝ զերդ իրիկուն մը ա՛լ ձեր,

Ինձ բուեցա՛ւ սոսկումով՝ որ այդ բաժակ մը ափէս
Աւճակուելիք հողը սեւ պիտի կախուէ՛ր մեր միջեւ
Վարագոյրի մը պէս խիս, ինծմէ յաւեօ բաժնէ՛ր քեզ.

Ու ձեռքերովս այս սիրոյ՝ պիտի վախճանն իմ մինչեւ
Քեզ թաղէի մոռացման քանձը հողին ռակ՝ հողւոյս մէջ,
Ուր արդ կ'ապրիս յուշերու գերիքական կեանքով պերճ...

Մարդոց մեջ՝ դուն՝ անձնողք, անընթանիք, անժառանգ,
 Մահուանդ ետեւ չունեցա՛ր արիւնակից սգակիր,
 Եւ մահուանդ վիշտը մնաց որք ու մոլար ու դրանկ՝
 Զի ո՛չ մեկ գիրկ չբացաւ թունն իր՝ կեանքիդ տարագիր...

Բայց ես՝ օտար մը անոր, կը բանամ սիրտն իմ համակ,
 Հարազատ հայր մը իբրեւ՝ խելն թունես ներս կ'առնեմ զայն.
 Եղբայրօրէն կը սիրեմ սիրասրտի կուրծքիս վրան,
 Եւ զաւկի պէս կը գգուեմ ու կ'սփոփեմ այգ ու ցայգ:

Բայց ես՝ ողջի օրերուդ մեկ բարեկամն անցեան,
 Արդ, մահեդ ետք, քեզ կ'ըլլամ թե՛ բնատնիք, թե՛ ծնողք,
 Եւ քու սուգով կը լնում թունքս մորմոք առ մորմոք,
 Եւ իմ հոգիս՝ խունկ առ խունկ յիշատակովդ սիրական:

Թող ու մատաղաս ուսերուս եւ մոխրազգես իմ հոգւոյն՝
 Երկրին վրայ առանձին եւ լիովին կը կրեմ
 Վիշտիդ դազաղն որ մե՛ծ է ու ծանր, եւ խոր ու դժիւեմ,
 Թե՛ ծնողքի, թե՛ եղբօր, թե՛ զաւկի վիշտ մ'ըլլալուն...

Մա՛րդ, հովի հով, փոռիի պես ցիրուցան կեանքդ ի վեր՝
Պսքսցուցիր ամեն սեղ քեզի հետ ցուպ մ'ամուրի
Որ չունեցաւ ուղեկից ո՛չ իսկ մեկ քալ կանացի,
Կամ զաւկի ո՛չ մեկ հասակ՝ որուն շուքին ան հանգչե՛ր...

Թեեւ դրանկ՝ հովի պես, բայց Դպրութիւնն ըրիւ տո՛ւն
Ուր Դիրքն եղաւ քեզի բոյր ու լամբ, եւ հաց ու գինի.
Թեեւ անհարս՝ բայց եղար դուն հա՛յր մտի եւ գրչի
Զաւակներու բազմաքիւ, երկրի բոլոր ծագերուն:

Եւ անունիդ ու արեանդ Ազգն բնանի՛րդ ըրիւ
Որուն վիճով ու խինդով լոկ ապրեցար՝ անոր հետ.
Որուն փառքին ի խնդիր՝ դուն քաղեցիր հոգիեդ
Եւ գրիչեդ դափնիներ ու նուագներ երկնալիւր...

Եւ չունեցա՛ր եթէ դուն մայր մը կամ հարս մ'սպիսակ,
Կամ ժառանգորդ մ'որ սգար արեւի մանրդ անհուն,
Ունեցար Ա՛զգդ որ, — արեանդ եւ քաղանդիդ ձօներուն
Ու՛ս քալ արդա՛ր հասուցում, — իբրեւ ծնողք ու զաւակ՝

Լացաւ ճեղղ գրչիդ մահն ու դադարումը սրտիդ...

Ի սեր վերջին հանգիստիդ հողի անմառ մանեին վրայ՝
Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ չուզեցիր դուն մարդոցմեն նենգամիս.
Զուզեցի՛ր իսկ որ անոնք՝ յուզարկաւոր ակամայ՝
Դիմակաւոր արցունքով հետեւին հուսկ ստուերիդ:

Կամ չուզեցի՛ր որ խուցկով ու խօսքերով խաբեբայ՝
Քու ունեցած, չունեցած իսկ արժեքներդ բուրվառեն,
Եւ պարտական կեղծ գուրի մը շարժումով՝ դիկ վրայ
Ծաղկեփունջեր դնելու արուեստակեալ ձեւն ընեն...

Եւ չուզեցիր որ նոյնի՛սկ շիրմիդ սեմին՝ ձեր վերջին
Հանդիպումն ալ կեղծիքի անգուր հանդես մը ըլլար,
Եւ մարդիկ հեղ մ'ես գործեն սուս սուգի մեղքը քուստ,

Որ գեթ այդտե՛ղ չսանջուրե՛ր շա՛տ սանջուած քու հողին...
Եւ կեանքի ի բուն քեզ սանջող նոյն մարդերէն նենգաւոր
Իբրեւ հուսկ կամք խնդրեցիր լո՛կ մենութիւն եւ անդորր՝
Վերջին բունիդ համար մուր եւ հանգիստիդ յեճագոյն...

Մահուան օուֆին արդ կը պառկիս հողազգեսց...
Ա՛լ կը հանգչիս ծառի մը սակ մօտեհն՝

Մօակ մ'ինչպես խո՛նջ ալ օրեն եւ լոյսեն,
Նաւ մը ինչպես նաւակայֆի՛ն խարսխած:

Եւ կ'անըջե՛ս այդ երջանիկ ծառին սակ
Որ հովանաւուն իր տարածած բունիդ վրայ՝

Հոգիդ ի վար հով ու զովոյթ կը տեղայ,
Եւ կ'օրօրե դագաղդ հեօտա՛նք առ հեօտա՛նք...

Մարդոց գաղտնի լեզուով մը լուռ՝ այլ խօսուն,
Հիմա նորեն դուն կը խօսիս երբեմնի

Բարեկամիդ՝ (*) որուն կու տամ երանի՛,
Ծառի մը սակ՝ կը նախանձի՛մ ես որուն...

Զի կ'ուզէի ես ըլլալ ծառն այդ բարի,
Որ օրն ի բուն, անխոնջ, ամառ ու ձմեռ,

Ես գգուէի նակասըդ որբ, սիրօրդ ծեր,
Նվբօր մը պես, սփռփի պես եւ սիւքի...

Եւ կ'ուզէի մնալ ընկեր միտս քեզի,

Ու գարունօվս՝ այդ ծառին պէս լուսառաջ՝
Պենեկ օրիմիդ ամայութիւնը դժբախտ՝
Ինչպէս անլոյս բու օրերուն ծերունի...

(*) Ակնարկութիւն՝ Երուանդ Օսեանի

Հոգիդ՝ կռունկ մը տարագիր եւ անբոյն՝
Թափառեցա՛ւ տարուէ տարի, ծովէ ծով...
Թափառեցա՛ր, մինչեւ բոպեղ ծայրագոյն՝
Ծառաւելո՛ւմ, որոնելո՛ւմ, յուսալո՛ւմ

Սիրող կնոջ մը ջերմութիւնն ընտանի՝
Ուրգեցեիր անեացում մը անծիր,
Ու վարդ հասակն եւ փաղցրութիւնն որդիի
Մ'որուն դեմքին վրայ յաւե՛րժդ տեսներ...

Եւ երդիքի մը ուլասիւր կապոյտ
Ուր, տա՛մ օրուան ճանապարհէն՝ խոնջ եւ խանձ,
Պիտի գայիր լուալու տենդը հոգւոյդ,
Վայելելու ընտանեբոյր ջուր եւ հաց:

Բայց դեռ տենչդ՝ ափ, քափառումդ՝ կայք չգտած,
Քեզ ողողե՛ց, խեղդե՛ց մահուան ծովն հուժկու,
Մինչ հոգիիդ նայուածքն ետին միտք մնաց՝
Տան մը բոյնի՛ն, որ բա՛ւ եր քեզ ընելու

Երջանկագոյն հակն երկրին եւ երկնին...

Կ Ի Ր Ա. Կ Մ Ո Ւ Տ Ք

ԺԵ.

Դուն մեկնեցար յանկարձ այգեղ այն ժամուն՝

Մթերն երբ մեր դեռ նո՛ր էին սկսեր

Հնչել սիրոյ գորովաձայն զանգը նոյն

Նւ հասկնալ զիրար ինչպես զոյգ մ'ընկեր:

Սրբ նո՛ր էի գտեր ոսկին հանգեցուն

Քու խօսքերուդ եւ նայուածքիդ սիրաշեր,

Մինչ կ'զգայիր դեռ նո՛ր՝ վարդերն իմ սիրոյն

Զոր խունկի պես կը խնկէի անձդ ի վեր...

Աւա՛ղ, ուս ցայգ եր հանդիպման օրը մեր...

Դեռ շատ, դեռ շատ ունեի խօսք ու վարդեր,

Զոր բանալու ես շինեցայ կուսօրեն:

Բայց կը հաւատամ որ ցած ուսիս ետեւեն՝

Զանոնք հիմա դուն կը շնչես, կը կարդաս,

Նւ կը տեսնես հոգիս բուղթին վրայ այս ...

Պիտի ըլլա՛ն անուշ մարդեր երկրին վրայ,
Որոնք այստեղ կարդալով սեր մը անսովոր,
Զըմբռնեն զայն, եւ զարմանան խելացնոր՝

Թե ես ի՞նչպէս կը սիրեմ քեզ այսպէ՛ս, այսօր, ^{այսօր}
Քեզ՝ որ քիչե՛ր, մօտ ու հեռի, չար ու բարի,
Քիչե՛ր լոկ քիչ մը սիրեցին եւ հասկցան:

Եւ հարցնեն պիտի քե սերս ի՞նչ հրաշքով,
Անձիդ գաղտնի ո՞ր աղբիւրէն առաւ հոգի՝
Շենցնելու գրքի մ'ամբողջ դատեն անջրդի...

Եւ քե ի՞նչպէս, եւ ուրկե՞ս ^{թէ} գտայ իմ մեզ
Որդիական այսչափ հառաչ եւ արցունքներ
Առուակի պէս եղերգելու վիտրոս անեղջ:

Բայց չգիտցա՛ն անոնք՝ ընկեր կամ բեմամբ.

— Մարդ մ'եիր դուն, ու մարդ մ'եմ ես. եւ քեզ չսղբալ
Զեխ՝ կրնար, քե՛զ՝ որ մասամբ ալ ե՛ս եի...

Ո՛վ մարդ, ընդ միտս փակելի առաջ աչքերդ լուսաբաղձ՝
 Քունին համար անվախճան զոր մարդիկ մահ կը կոչեն,
 Ո՛վ գիտե ի՛նչ հոգիով ու նայուածքով զանանդած

Յանկարձ ճեսար մահն որ քե՛զ կու գար մքին անհունեն...
 Սրտի, մտքի եւ մարմնի ի՛նչ արքնութեամբ այգային
 Հանդիպեցար դուն մահուան մութին, ցուրտին, խորհուրդին...

Եւ արդեօք ի՛նչ հայցումով, մեղուքեանդ մեջ, որքի պէս,
 Փնտռեցիր ձեռք մը հաստատ որով կեանքի՛ն կառչեիր,
 Եւ մուրացիր քոք մը օդ որ քեզ տար շո՛ւնչ գարնալիւր...

Օ՛, անկասկած ա՛յն պահուն լոկ մահացար իսկապէս՝
 Երբ ա՛լ մեռնիլդ զգացիր, գիտցար՝ լոյսի պէս պայծառ
 Գիտակցութեամբ մ՛որ քերեւս կեանքիդ իսկ մեջ չունեցար...

Քե՛եւ տ'լ չես պատկանիր լոյս աշխարհին աշխրուս
(Զի մուր հողին ընդերկրեայ յաւերժական հիւրն ես ալ),
Եւ ձայնս, աւա՛ղ, չի՛ կրնար հասնիլ սրտիդ խորասոյգ,
Եւ ձեռքերուդ կենդանի սեղմումը ձեռքն իմ զգալ.

Սակայն ինձի կը թուի թէ երբ հիմա ներս մտնեմ
Գիւրի, խոհի, երկնումի քու սենեակէն երբեմնի,
Ինչպէս երե՛կ դեռ՝ կրկին պիտի գտնեմ քեզ իմ դէմ՝
Առջեւը նո՛յն սեղանին, ձեռքիդ՝ գրիչդ ընթանի.

Պիտի սեղմես ձեռքս՝ ինչպէս ժիր տարծումիդ օրերուն,
Եւ ինչպէս ողջ քու ձայնիդ զարնան՝ ինձի խօսիս դուն,
Եւ ինձ ժպտիս նո՛յն սիրովդ ու ծախսովդ երեկուան...

Յետոյ, երե՛կ իբր ըլլար, քաղաքն ի վար, մայրք մայր,
Քալենք այնպե՛ս մտերմիկ որ անցորդները համայն
Պիտի կարծեն մեզ իրօք հայր ու զաւակ հարազատ...

Մարդերը հայ—բարեկամ քե մանաւանդ բեմամի—
 Կեանքի բեմէն անկումեղ վերջ սգացին միաձայն՝
 Հայու ֆնարդ բազմալար որ փօրեցաւ յաւիտեան,
 Հոգիդ զոր միտք բաշխեցիր տղերու մէջ՝ զերդ գինի...

Ո՛չ, չե՛մ ողբար ես զանոնք, — քեւեւ կորո՛ւստ ողբալի,—
 Այլ մարդն ոսկրէ եւ միսէ եւ արիւնէ սոսկական,
 Այլ մարդն որ դո՛ւն էիր, դո՛ւն՝ մեծ մասով մութ եւ միա՛յն
 Անկիւն մը լոյս, բայց ինձ բաւ որ ֆեզ ընդմիտք սիրէի.

Կու լամ ձեռքերդ որ ինձի բացուող բարի՛ք էին հօր,
 Կուրծիդ որ երէկ կը ճնշե՛ր, եւ որ անցո՛ւնչ է այսօր,
 Եւ հետք կրա՛կն աչքերուդ՝ որ մարած են վերջնապէս...

Կու լամ հասակդ բարձր ու վես՝ որ հիմա կե՛ր է որդի,
 Շրթներդ՝ որ ինձ եղբօր պէս կը խօսէի՛ն ժպտալի,
 Եւ որ այժմ ա՛լ փառացած, ա՛լ լռած են շիրմի պէս...

Մտածելով՝ փու վրադ՝ կու լամ առուն առ առուն,
 Մտածելով՝ քե հիմա՝ ո՞վ գիտե ո՞ր ոլորտին
 Յաւերժանուր դժոխքին խոցումներուն, բոցերուն՝
 Ինչպե՛ս, ինչքա՛ն կը կոծէ, կ'այրի մարդու փու հոգին.

Հոգիդ՝ զոր Միտքը ծածկեց ամպովը մո՛ւր Կասկածին
 Ու արգիլեց որ տեսնէ Հաւաստին աստիւն անդրագոյն,
 Եւ որ ցանկա՛ց բարձրանալ մերք Տեսիլքին երկնային՝
 Սակայն կառչա՛ծ միտք մնաց լոկ երկրաւոր բաներուն. . .

Եւ ո՞վ գիտե այժմ ինչպե՛ս դուն օգնութիւն կը հայցես,
 Եւ կը մուրաւ օրք մը ջուր որ մարէր ցաւդ հրակեզ,
 Ձեռք մը ժողովն, շուրք մը բա՛ն որ հոգիիդ տային հով. . .

Բայց չե՛մ լսեր քեզ, աւա՛ղ. . . : Եւ անձրեւի պէս ձմրան՝
 Կը հեղեղեմ արցունքներ, ո՛ն, յուսալո՛ւ, մաղթելո՛ւ
 Որ գէթ անո՛նք կարենան մասամբ շիջիլ դիւական

Քոցերն անեղձ՝ ուր յաւե՛տ պիտի այրի խեղճ հոգիդ. . .

Ձհաւսացի՛ր Երկնքին եւ իր անանց կապոյթէն
Անդին յաւեօ բնակող աներեւոյթ բայց ներկայ
Խորհուրդներուն, եւ հոգւոյն, եւ գոյութեան ապամահ
Որ սրտիդ դէմ մնացին մտի ցնորք վիպեղէն...

Բայց երկնին մէջ եւ երկրին՝ Աստուած փնտռելիք արդէն
Սղաւ բերրի ապացոյցն, որ կ'ուզէիր անդրերկնայ
Այդ սուտերո՛ւն իսկ հաւսալ— ո՛չ հաւաստով մ'առօրեայ,
Այլ իմաստուն եւ առողջ գիտակցութեամբդ համօրէն:

Ներքին հողիդ մէջ երաւօտ այլ ծլուծի միտք տեսալ,
Կը կրէիր աննօմար բայց միտք գոյ հունցն հաւաստին՝
Որուն սակայն կը պակսէր յուռթի անձրեւն երկնային...

Եւ գիտունի պէս յամառ, նամբուդ վրայ, կուրծքիդ տակ,
Աստուածն անդո՛ւլ փնտռեցիր՝ այդ Պարտիզապա՛նն երկնաւոր,
Իրմէ արեւ հայցելու, հայցելու ցօղ եւ շնորհ

Որ ծլէ՛ր սերմդ, եւ պսղէ՛ր, եւ ալ շո՛ւք տար խոնջ հագւոյդ...

ԻԲ .

Շիրմիդ իբրեւ արգուզարդ՝ դուն չուզեցիր ծաղիկներ,
Լա՛ւ գիտնալով քե անոնք՝ անկեղծութի՛ւն , զե՛ղ ու սե՛ր,
Մարդոց ձեռքին մեջ շողում դարձած կեղծիք եւ մոխիր՝
Պիտի վրադ բափեին արցունքով նենգ ու նանիր...

Ձի ունենա՛լ եր փափափդ վարդե՛ր— սրտի պես՝ կարմիր,
Բարեկամի պես՝ անկե՛ղծ... Նաեւ փափա՛փդ եր արբօ՛ւ՝
Գիտնա՛լ— գեթ հուսկ վայրկեանիդ— քե ո՛վ՝ ցերեկ ու գիշեր՝
Սրտին ամբողջ խորանով քեզ համար սե՛ր կը խնկեր...

Ու եղաւ կի՛ն մը միակ, որ երթիդ դեմ յաւիտեան՝
Սերն իր ծածուկ սանձելու ա՛լ անկարող, հուսկ պահուն,
Դազազիդ մեջ անծաղիկ՝ իբրեւ համբոյրն իր հոգւոյն

Նեցեց կարմիր վարդ մը պարզ, զոր նուիրմամբ մը սրբին
Կարծես փրցուց իր սրտէն... Ուզածըդ ա՛յդ եր միայն—
Ջինջ հոգիի մը սիրոյ լուսա՛ն միակ ու վերջին,

Որուն՝ մինչեւ հուսկ գիշերդ՝ կ'սպասեի՛ր կեանքդ ի բուն...

Երբ փակուեցա՛ր դուն աչեքեն մեր ողջի,
 Եւ փեսայի պէս մենացա՛ր վարդին հետ՝
 Զոր կին մ'իբրեւ սիրտն իր նետե՛ր եր քեզի,
 Ո՛վ գիտէ ի՛նչ գուրգուրանով տարփաւէս

Զայն գրկեցիր կուրծքիդ վրայ ամուրի՝
 Իբրեւ հարսի մը կուրծք կոյս, կո՛ւրծք գէթ,
 Որուն միտք տեղն այրե՛ց մարմինդ ծարաւի,
 Բայց որ քեզ միտք զլացուեցա՛ւ չար բախտեդ...

Օ՛, կանացի անոր բոյրեն՝ մուր դագաղդ
 Յանկարծ դարձաւ առագաստի հետք դրախտ,
 Եւ մահդ՝ անմահ մեղրալուսնի լոյս պոյս...

Եւ քնացա՛ր, կնոջ մը սիրտը՝ հոգւոյդ,
 Ունենալով վերջապէս ա՛յն՝ որուն վառ
 Ինչ կարօտովն ապրեցար միտք ու մեռար...

Ի՞նչ ընեիր սին ծաղիկներ շիրմիդ վրան՝
 Բանասեղծի երբ Բու շնորհով ու հոգիով
 Դուն կրնայիր Բեզ ծածկող հողն ամայ ու սով
 Այլափոխել ծաղկասանի յաւերժական:

Ի՞նչ ընեիր նաեւ խունկեր ռոպեական
 Զոր վառեին մարդիկ իրենց պիղծ ձեռներով՝
 Սիրտդ երբոր խնկաման մ'եր մշտախոռով
 Ուր չծխուած դեռ յոյզ եւ խոն կային այնքա՛ն...

Ի՞նչ ընեիր դուն մանաւանդ ունայն մարդոց
 Խօսեան ունայն՝ քմբուկի ձա՛յն, օծի սուլո՛ց,
 Նրբ գիտեիր— աչքերդ՝ լոյսին դեռ ողջ, դեռ բաց,—

Թե մերթ շղեկ մը պիտի գար Բեզ այցելու,
 Շիրմիդ վրայ եւ ճաղերուդ գլուխն հակած՝
 Համբ իր լացովն եւ մունջ լուռով Բեզ խօսելու,

Եւ անդաման որբութիւնդ Բիչ մ'սփոփելու...

Ներկայութեանդ շուրջ մտերմիկ— քեզ սիրող
 Եւ բարեկամ հոգիներու ուխտավայր—
 Ես՝ ամէկոտ եւ կոյսի պէս սիրադող
 Բարեկամի մը շո՛ւքն եի աննւար...

Եւ արեւիդ շուրջ պտուստող ամենեւն
 Ես հեռաւոր ու բնիւամիտ ա՛ստղն եի,
 Որ քու ժպտն եւ նայուածքն եւ լոյսն
 Շնորհեիր դուն մեծ բաժին մը ինծի:

Ուստի ոչի՛նչ կտակեցիր դուն ինծի
 Ափ մ'իմչեբեդ՝ ոսկիի պէս քանկ ու պերն
 Եւ նայուածքիդ ու ձայնիդ չափ սիրելի,
 Որ իբր մասունք Ես պահեի արկղիս մէջ:

Բայց չգիտցա՛ր, երկրին վրայ մարդ չգիտցա՛ւ,
 Որ ինձ յանձնած էիր քեզի հակառակ՝
 Թողօններդ աւելի՛ սուղ եւ անբաւ
 Քու յիշատակդ՝ որպէս կեանքիդ հրիսակ.

Սուրբ յիշատակն անձիդ, ձայնիդ, աչքերուդ՝
 Որ արդ քայլերս եւ օրս երբե՛ք չեն լիեր,
 Եւ յիշատակն, եւ յիշատակը հոգւոյդ՝
 Որ արդ միա՛կ հարստութիւնս ե անմեռ...

Ներկայութեանդ շուրջ մտերմիկ— քեզ սիրող
 Եւ բարեկամ հոգիներու ուխտավայր—
 Ես՝ ամէկոտ եւ կոյսի պէս սիրադող
 Բարեկամի մը շո՛ւքն եի անցումար...

Եւ արեւիդ շուրջ պտուստող ամենեւն
 Ես հեռաւոր ու բենիամին ա՛ստղն եի,
 Որ քու ժպտն եւ նայուածքն եւ լոյսն
 Շնորհեիր դուն մեծ բաժին մը ինծի:

Ուստի ոչի՛նչ կտակեցիր դուն ինծի
 Ափ մ'իմչեբեդ՝ ոսկիի պէս քանկ ու պերն
 Եւ նայուածքիդ ու ձայնիդ չափ սիրելի,
 Որ իբր մասունք Ես պահեի արկղիս մէջ:

Բայց չգիտցա՛ր, երկրին վրայ մարդ չգիտցա՛ւ,
 Որ ինձ յանձնած էիր քեզի հակառակ՝
 Թողօնեբեդ աւելի՛ սուղ եւ անբաւ
 Քու յիշատակդ՝ որպէս կեանքեդ հրիսակ.

Սուրբ յիշատակն անձիդ, ձայնիդ, աչքերուդ՝
 Որ արդ քայլերս եւ օրս երբե՛ք չեն լիւր,
 Եւ յիշատակն, եւ յիշատակը հոգւոյդ՝
 Որ արդ միա՛կ հարստութիւնս ե անմեռ...

Դուն ուզեցիր մինա՛կ երթալ տունդ յեսին՝
Մահուանդ ետեւ առանց մարդու ստուերի,
Եւ հոն նիրհել հողէ մահնիդ մեջ այրի՝
Վրադ առանց ծաղկի, խունկի, խօսքի սին:

Իայց մեռեալի կամփոյժ իսկ սուրբ եւ զօրեղ
Զիս արգիլել չեի՛ր կրնար բնաւին,
Որ անսփոփ սուգի սրինգ մը բերնին՝
Դագաղդ ուսին՝ քեզ չուղեկցե՛ր վիշտս այնտեղ.

Որ ետեւեդ սգահառա՛չ չգային
Յուղարկաւոր ոսնափայլես եւ հոգիս,
Եւ արցունքներս՝ այդ տան սեմին անմայիս
Զբափեին իրենց վարդերը վերջին.

Որ իմ աչքերս, հուսկ փափաքիդ հակառակ,
Զխնկեին բուրժառն իրենց արցունքի,
Եւ եռուն լուռն իմ օրօքներուս չընէի
Սիրոյ բարբառ ու օտարական ողբերգակ...

Զեի՛ր կրնար արգիլել վիշտս սակայն,
Եւ քու վրադ չեի՛ր կրնար ես չողբալ,
Զի մարդ մ'եի՛ր դուն ա՛լ անգոյ եւ անցեալ,
Եւ ես՝ դեռ ողջ մարդ մը, դեռ քամ շիրմիդ վրան...

Անդարձ երթիդ տարեղարձին առթիւ կանաչ,
Որ ինձ կ'ոգէ թէ բաժանման տարի մ'առաջ
Ներկրի վրայ հասա՛կ մը դուն կը կանգնեիր.

Անդարձ երթիդ տարեղարձին առթիւ անեղ,
Որ կը յուժէ ինձ թէ այսօր, շիջումեդ վերջ,
Հասակդ փերած կուժ մ'է՛ համակ մութ եւ մոխիր,

Ծաղկի փոխան կը փերթատեմ շիրիմդ ի վար՝
Տերեւ տերեւ, ու տող առ տող, ու բառ առ բառ՝
Տաղն այս փաղուա՛ծ սուգիս դալար ուռնեմիկն...

Եւ խունկի տեղ ես կը ծխեմ իմ արցունքներս՝
Մինչեւ հիմա նոյնքա՛ն ջերմին եւ սիրակեզ
Որքան մահուանդ առաջին օրը ամենեւն...

Եւ օրերու մեզին ետեւ մոռնալու տեղ՝
Քեզ կը յիշե՛մ, քեզ կը յիշե՛մ միշտ աւելի՛,
Հրաժեշտիդ յուժին առթիւ այս թախճալի...

Մա՛հ խորամանկ, օրեր ի վեր, թոյնի պէս՝
Ներկա՛յ՝ մարդու մը մարմնին մէջ զաղճնապէս,
Եւ իր խուցին՝ նեղ ուսուրդի մը նման.

Ողջերէն ա՛լ ամայացած մենութեա՞ն

Ու աւօտի մը լուրթեա՞ն եւ մութի՞ն

Կ'սպասէիր դարանակալ, անձկագին,

Այդ մարդն անդարձ ախորելու ա՛լ կեանքէն՝

Անդրերկնային դէպի բարձունք մը պայծառ.

Կամ ընդերկրեայ դէպի փայլք մը խաւար... .

Մա՛հ, որոտած էիր երբ անպայման

Այդքա՛ն կանուխ՝ երկրի ավէն ծաղկասուն

Ա՛լ վերցընել տկար խարիսխն իր հոգւոյն,

Զէի՞ր կրնար դոյզըն շնորհով մը բարի

Իր հուսկ մեկնման զարնել զանգաղը գուժկան՝

Դեմքի, ձայնի, լոյսի մէջտեղ, որ կեանքի

Վարդ փառափէն չհեռանա՛ր ան՝ յուսա՛ս,

Շուրթին՝ երբի չմնա՛ր բառն՝ անաւա՛րտ,

Եւ չմեկնէ՛ր՝ աչքը ետի՛ն յաւիտեան... .

Կեանքդ ամբողջ դուն ապրեցար որքի հանգոյն՝
 Գլուխ գլխի առանձնութեան հետ ցուրտ եւ մուր,
 Պանդոկներու մէջ ծխելով ցայգ եւ ձանձրոյթ,
 Կամ երգ առ երգ ծախսելով սիրերդ չորս հովուն:

Դուն չնանչցար զով տուին երգի մը սեփական՝
 Ուր խառսխեր նաւը կեանքիդ մինչ օրն յետին.
 Դուն չսափցա՛ր հուրովը սան մը ափութին,
 Զօնչեցի՛ր բոյրը հացին ընտանեկան...

Ու քեզ երա՛զ մնաց երգի մը վարդենին,
 Մնաց կարօ՛ւս կնոջ մ'երկինքը սիրակաթ,
 Եւ անհաս յո՛յս՝ շնորհը զաւկի մը հարազատ
 Ու նոր գարուն պիտի ըլլար ձմեռնդ ցօթին...

Ճակատագիր մը ձառ կարծես հալածէր քեզ
 Եւ անիծած ըլլար մինչեւ բոպեդ վերջին.
 Այրքա՛ն զրկամք ալ չբաւէր քեզ տակաւին՝
 Կեանքդ ամբողջ ապրելէ վերջ որքի մը պէս՝

Մեռա՛ր նաեւ որքի մը պէս մեծութեան մէջ...

Դո՛ւն որ բու կեանքդ՝ այգեն իր ցայգն յեանագոյն՝
Ըրիւր բնծա՛յ ազգիդ բուրմի մը հանգոյն,
Եւ աննահանջ զիւնուորն եղար Հայ Գիրի՛ն՝
Որուն տուիւր մտիդ մինչ շիրք վերջին.

Դո՛ւն որ գրիչդ քրիւր հովուի գաւազան՝
Դարերու լեռն ի վեր Յեղիգ բարձրացման .
Եւ տաղանդիդ ձեռն այրելով հացուցիր՝
Անոր համբուն լուսաւորման ի խնդիր .

Դո՛ւն որ ամբողջ կեանքդ հայ լեզուն երգեցիր՝
Սփոփելու հայ հոգիներ տրտմալիւր,
Օ՛, բա՛խտ դաժան, հուսկ ռոպէիդ՝ գեթ հայ բառ
Մը լսելու սփոփն իսկ զով չունեցար...

Ու որք խուցի պանդխտութեան մէջ դժխեմ՝
Դտար լոկ տար դեմք մ'առկայծ հայ սրտիդ դեմ .
Ու խորք եւ ցուրտ ձե՛ռք մը եղաւ որ փակեց
Հայու հոգիդ եւ մեկ-հատիկդ մթայնեց...

Հարուստ սրտով , բամբ խօսումով եւ արգաւանդ մտածմամբ
Ուրիշ դարէ մ'էիր դուն՝ հասա՛ծ այս նոր օրերուն ,
Դարէ՛ մը գոր կառուցին մեր հին հայրերն ապստամբ՝
Իրենց գրչով ու զէնքով ու հանճարով իմաստուն :

Հայրենիքի՛ ալ փոխուած ուրիշ երկրէ մ'էիր դուն ,
Տարախառ՝ աւամայ՝ այս ափերուն վըրայ խորք ,
Երկրէ՛ մը գոր կերտեցին նիգերը մեր հայրերուն ,
Եւ ռոպեց , ծաղկեցուց արիւնն անոնց կենսայորդ ...

Կը կարդայիր երբ յուշիդ գիրքն հին՝ այլ քարմ ու խոռով ,
Անկէ կարծես կը յառնէր՝ առասպելի մը նման՝
Այդ դարն անցեալ , իր կեանքով , իր մարդերով , բարբերով ,
Կամ այդ աշխարհն՝ իր գոյնով եւ բուրումով դիւրաւկան :

Եւ երբ այս նոր օրերուն մեջէն , հողին վըրայ նոր ,
Դուն՝ մեր հին դա՛րը ինքնին , դուն՝ մեր երկի՛րը անցեալ ,
Ատո՛ք փառքիդ սակ կ'իւնէր կը փալէիր ալեւոր ,
Կը կարծէի՛ ես տեսնել այն պերն տեսիլն հոգեզմայլ

Որ պատկանիլ ալ կրնար մեր առօրեայ կեանքն ի վար
Քեզ պէս ճամբէն մեր փառք՝ փառապսակ , ձիւնամեայ
Վարուժանի՛ մը դեռ ողջ , Մեծարենցի՛ մը դեռ վառ ,
Որոնց դարէն ու երկրէն էիր եկած աւամայ՝

Մինչեւ օրերն այս մեր մուք , մինչեւ ափերն այս մեր տար ...

Քեզ, ու զի՛ս ալ քեզի հետ, մահացուցած մահեղ վերջ
Միակ սփոփս երջանիկ՝ անբախտան ցաւիս մեջ՝
Այն է որ քեզ հասկցա՛յ իբր ի՛մ իսկ խոհս ընտանի,
Եւ իբրեւ սիրսս հարազատ՝ քեզ լիութեամբ զգացի՛ր.

Որ կուրծքիս տակ լսեցի քո՛ւ իսկ քախիծդ, եւ հոգիդ
Ծերունիի՛ որ կանաչ զաւկի մը տենչն ունէր խիտ,
Եւ դրանկի՛ որուն տո՛ւն մը չբացաւ իր հոգին,
Եւ հիւանդի՛ որ զգաց վերջն իր յոյսին ու տունչին...

Եւ քեզ ծածո՛ւկ սիրեցի, ես՝ շիկնահա՛ր տարփածու,
Քե՛զ՝ որ որբուկ կեանքդ ի բուն չըմբռնուած ըլլալու
Տառապանքէն այրուած՝ զայն պոռացի՛ր ծովէ ծով,
Յայտովը գէթ լսուելու, եւ սիրուելու կարօտով...

Մարդոց դիմաց եւ լոյսին՝ սիրտդ բացի՛ր գիրք առ գիրք,
Տաղերու մեջ՝ հոգւոյդ պէս եւ ջուրի պէս՝ քափանցիկ,
Որ անոնց տակ ամեն աչք, ամեն հոգի զայն դիւրա՛ւ
Զգար, տեսներ եւ կարդար. բայց չկարդա՛ց, չտեսա՛ւ...

Այժմ սփոփս է երջանիկ՝ որ կեանքիդ հուսկ բոպէին,
Մահեղ բոպէ մը առաջ կուտնեցի՛ր հոգեւին,
Ո՛վ բարեկամ, եւ գիտցա՛ր՝ իբր էջի մը մեջէն բաց՝
Որ հասկցա՛ծ եմ ես քեզ, եւ զաւկի պէս զգացա՛ծ

Յայտածներուդ հետ վնիտ՝ ծածկածներդ ալ անքափանց...

Երբ երակներդ կը լնուր դեռ կեանքի ուժն յաղթ ու վեհ՝
Մահեն երկիւղ չունեիր, կը կանչեիր զայն կրկես՝
Հաւատալով թէ դիմացն հզօր ջահինն Բու մտիդ՝
Գաղտնիք չունեիր իր նամբան եւ լոյսի պէս եր վնիս...

Սակայն գտար երբ դուն Բեզ իր ցայգուն դեմ նենգալի՝
Ինչպէս զինուոր մը անգէն նահանջե՛ց լոյսդ երբեմնի.
Հանչցա՛ր անգօր կուրուքիւնդ. եւ մեռնելու վախ մը մեծ
Յայնժամ մարմինդ եւ հոգիդ բունեղ օղի պէս պատեց:

Եւ սարսափեղ՝ մտապիտ դուն արթնութեամբ զինալի՛ր.
Ունկնդիր մեն մի Բայլի որ կրնար բօքն ըլլալ իր,
Զեիր փակեւ դուն աչքերդ, որ ան յանկարծ մի գուցէ
Քունիդ նամբեն խորամանկ Բեզ չմօտի՛ր, չխեղդե՛ր...

Բայց ան, հեզնող եւ յանդուգն, այգուն շողին հետ անեղծ,
Եկաւ, գտաւ, Բեզ զարկաւ պոնդով մը մեղմ որ բաւե՛ց
Զգեսնելու խոտի պէս նիւթ այն պահո՛ւն ապահով՝
Արթո՛ւն էիր երբ մտնով ու աչքերով ու սրտով,

Եւ ռազմիկի պէս պատրա՛ստ մահառելու դեմն անոր...
Ամբողջ կռիւզ այլ եղաւ լո՛կ օգնակոչ մը անգօր
Եւ զուր տարժում մը ձեռքի անոր խոցին դեմ անգութ.
Եւ լոյս գլուխդ՝ ծաղկի պէս՝ յաւե՛ս փլա՛ւ անոր մութ,

Անոր անդունդ գրկին մեջ, մինչ այգն հեռո՛ւն կը զարթնուր...

ԼԵ.

Երկու տղաք կը փախն
 Այսօր այն հին նամբայէն
 Ուր, ե՛ր-երբեմն, դեռ երեկ
 Կարծես՝ անոնք միշտ երեք
 Եին — երե՛ք հասակներ...
 Անոնք՝ երեք սիրոյնկեր
 Որոնց երեցն էիր դուն
 — Ո՛վ բացակայ անդադոյն —
 Զմեռներովդ խոնջ ու ծեր,
 Իմաստութեամբդ ակեհեր,
 Եւ հոգիովդդ դալար...

Սիրոյ նամբուն վերայ պերճ,
 Երեկ՝ երեք, որոնց մէջ
 Հայր մ'ըլլայիր դուն կարծես.
 Օ՛, հա՛յր էիր իսկապէս՝
 Պննուած զոյգ զաւակի
 Մը շնորհով եղակի.
 Անոնք՝ հարուստ միշտ ֆեզով,
 Եւ անոնցմով՝ դուն գինով...

Բայց երեկուան նոյն նամբէն
 Արդ հողմավար կը փախն,
 Արդ տրտման կ'ընթացան
 Երկու տղա՛ք միմիայն.
 Իրենց հորմէ կարծես որք,
 Կամ ա՛լ առանց մեծ եղբօր...

Իրիկուան մեջ, հին նամբեն
Երկու ռաֆ կը փալեն.
Իբրեւ շուքի մը մասին՝
Երկու ռաֆ կը խօսին
Իրենց յուշին մեջեն վառ,
Հառաչ հառաչ, բառ առ բառ
Ոգելով մարդն այն փայլուն
Որ զարնան օր մ'եղար դո՛ւն՝
Երկրին վրայ, իրենց ֆով,
Իրենց նման՝ սրովով
Ու ողջութեամբ ակաղծուն,
Ո՛վ մեծ եղբայր փաղցրանուն:

Եւ յուշերու նամբային՝
Երկու որբեր կը խօսին
Արտասուածա՛յն, խնկօրե՛ն...
Մտիկ կ'ընե՞ս երկնքեն
Անոնց խօսքերն ու հոգին,
Ինչպէս երեկ՝ սուկալին
Երկրեն էիր երբ դո՛ւն ալ,
Անոնց կողքին՝ համաքալ
Իբրեւ եղբայր մը երեց,
Կամ հայր մ'երկու զաւկի մեջ:

Արդ կը լսե՞ս կապոյտեն...
Երկրին վրայ ֆե՛ղ կ'ոգեն
Բարեկամներդ այն երկու
Որ ուղեկից եղան ֆու
Ա՛լ կարն նամբուդ հուսկ մասին՝
Մինչեւ գիտերդ վերջին...

Եւ կը տեսնե՞՞ք ու հոգիւն
Պատգամեմ երկնքին
Անոնց ասոք հասակներն՝
Ամառներով ծանրաբեռն,
Ինչպէս երեկ՝ երբ աչքերդ
Ունեին լոյս կենսաւեհ...
Եւ բարձրերէն երկնքին՝
Կ'զգա՞յ, կ'զգա՞յ ու հոգիւն
Անոնց արտերն՝ ա'լ խռով,
Եւ լի՛ սուգիդ սեւ ամպով...

Եւ քաղցրայաւ ուղիւն՝
Երկու տաք տեսնալար,
Յիշատակիդ շուրջ՝ եղբա՛յր,
Վշտե՞ղ ծնած մե՛կ զաւակ,
Կը քալեն զոյգ մը տաք
Այն հին համբէն՝ ուր երեկ
Քեզմով էին միշտ երեք,
Սրտի երեք ընկերներ,
Այժմ հանդերձեալ ո՛վ ընկեր...

Քու անցեալին համբուն վրան
Երկու տաք արդ միայն,
Յուզարկաւո՛ր միշտ յուշիդ,
Դազաղակիր դեռ սուգիդ...
Երկու տաք, որ խռով
Իրենց խոհով ու սէրով
Ուղեկից են մինչ այսօր
Ճամբորդութեանդ անդաւո՛ր...
Իրենց հոգւոյն նարդ եւ խունկ,

ՅԼ հառաչանք եւ արցունք՝
Իրենց խօսիքն, աչերուն,
Երկու զա՛հ անանուն,
Որ սրբօրէն կը խօսին
Կորսուած հօր մը մասին,
Կամ մեծ եղբօր մ'անցման,
Եւ յուշիդ վրայ՝ ամսոսման
Վարդ ու ողբեր կը փեշեն
Իրենց արեւն, օրքներէն...

Պահ մը, ճամբուն վրայ մեկէն
Տղաքն երկու կը լռեն
Գիշերուան մեջ՝ որ իջեր
Է սուգիդ պէս, հի՛ն ընկեր,
Իրենց արթն վրայ թախծոս.
Զի կը կարծեն իրենց մօտ
Լսել ոտիդ ձայնը տախ՝
Իրենց քայլին ներդառնակ,
Զգալ հոգւոյդ եւ սիրոյդ
Հպումն իրենց հոգւոյն մուր.
Եւ կը հաւտան այն ասեն՝
Որ դուն իրենց հետ նորէն,
Իրենց միջեւ՝ հօր մը պէս՝
Կեանքին մեջէն կը քալես...

Այսօր, կրկին. հին ճամբէն,
Ինչպէս երեկ, ո՛վ մարդեր,
Երեք տղաք կը քալեն —
Կարծեք երեք սիրընկե՛ր...

Երեկ դեռ սիրտդ ըլլար տոփներով ալեկո՛ծ՝
Արիւնին պէս որ հիւսա կը հեղեղէ երակներս .
Եւ դեռ արթուն՝ գոց աչքերդ — զերդ արեւուն աչիւր բոց,
Որ տեսնէի՛ր օրէ օր իմ բողբոջիւս հասկապէս...

Եւ սառ ձեռքերդ՝ դեռ ո՛ղջ, որ անոնցմով հայրօրէն
Պուն կապէիր հարսնութեան պսակը հակսիս եւ հակսին
Այն աղջկան՝ զոր ներկայ եւ ապագայ կոյսերէն,
Երկրի բոլոր վարդերէն եւ ասղերէն երկնային

Պուն փնտռեցի՛ր, ընտրեցի՛ր ինծի համար՝ իմ կեանքին
Ուղեկցունի մը որպէս, իբր հարազատ՝ տու որդւոյն...
Եւ տեսնելով միացումն անոնց սիրող սրտերուն

Ու բարձրացումն անոնց տան՝ հրեւոյ՛ր ինչպէս հայր .
Եւ լոյսին տակ ու շուրհին անոնց սիրոյն վիպային՝
Երազէի՛ր թուխ մանուկ մ'որ պիտի բողբոջ ըլլար,

Պո՛ւն, որ մեռա՛ր կարօտովն երջանկութեան հայրական...

Ո՛չ, չմեռար դուն, ո՛վ մարդ, այնպես ինչպես կը մեռնին
 Իրենց ցայգուն բնական եւ հուսկ ժամուն ալեւոր՝
 Ծառերու ծեր եւ հիւծած բոյրն ու կանաչն ու ոսկին՝
 Կը պատանգէ երբ զանոնք ձիւնին շղարօն երկնաւոր...

Բայց ձմեռեդ իսկ առաջ — որ վա՛ղ եր դեռ ու հեռի՛ —
 Դուն կանխահաւ մահացար՝ սպաննուա՛ծ նենգօրէն,
 Ինչպես եղնիկն որսորդէն իր զարնան մէջ կը խոցուի,
 Եւ դեռ շփեղ վարդ մ'ինչպես կ'արմատխուի անցորդէն:

Տարիներուդ հակառակ քու պողպետն եւ բերրի՝
 Դեռ կրնա՛ր ծառք կեանքիդ տեւել, պտղիլ երկրին վրան,
 Եւ բռններուդ ապագայ քլլալ անուշ հովանի,
 Անոնց սրտին եւ մտքին ջամբել անուրջ եւ շուշան...

Դեռ կրնա՛ր ծառն օրերուդ, քեեւ առուն եր վրան...
 Թեեւ առուն վրադ քառած, սիրտդ զարո՛ւն եր յուռթի...
 Սակայն մարդերն որ չեղա՛ն քեզի եղբայր զգացման՝
 Իրենց խօսքին մաղձերով, եղբայրութեամբ բռնամի,

Եւ կիրճիքին ժամս քոյնով՝ հոգեսպաննի՛չրդ դարձան...

ՇԻՐԻՄԻ ՄԸ ՎՐԱՅ

ԼԸ.

Այս եջերուն ուղիեն մարդ մը կ'անցնի՝
Ա՛լ զգեցած անմաս հանդերձ մը յուրի.
Մա՛րդն այն շեղ ու երեւցաւ օր մը լոյս՝
Ճամբո՛ւն կեանքիս, երակներուս, խոհներուս,

Եւ հեռացաւ այս երկրէն ցայդ մը գուժկան՝
Կանգնելէ ետք դեմքս հասակ մը իշխան,
Զոր քանդակել գրիչս անփորձ չի՛ կրնար,
Բայց որուն հոս գծեց լոկ շուրջ պայծառ...

Ասուպի պէս՝ մարդ մը եկաւ ու գնա՛ց...
Բայց անցնի իր կարն բացաւ ետին քայլերուն՝
Մըշիս ճամբուն մեջ խոր ակօս մ'ուր իսկոյն

Յիշատակի իր հունձներէն սերմանած՝
Սիրոյ, վժօի եւ արցունքի ծաղկեցան
Վարդեր՝ որ հոս դարձան քերթուած եւ մասեան...

Այժմ հողին տակ ալ կը պառկի՛ս՝ հանգիստ լնի ջուրին պէս,
Ու տխուհոր մ'ինչպէս անտարժ եւ անտուն՝ խաղա՛ղ ես,
Ու մանուկի նինչի նման անըջածո՛ւնի կը հանգչիս:

Քարի պէս մունջ, ցայգուն պէս մութ՝ անյայտ երկրէ մ'ալլելս ներս
Դուն աշխարհիկ խինդ ու ցաւի ա՛լ անզգայ կը նիրհե՛ս,
Եւ անտարբեր՝ ամեն ձայնի, ամեն խօսքի եւ լոյսի:

Մտածումի եւ նայումի սահմաններէն դուրս հիմա,
Ժամանակէն ու միջոցէն ու ձեւերէն խաբեբայ
Եւ արեւի ու մարդերու ծագերէն դուրս կ'անըջե՛ս...

Կ'անըջես տեղ մ'ուր կ'սկսի կապոյտ սահմանն անսահման՝
Սուրբ երազին անդեմական եւ երկնքի քաղցրութեան,
Ուր հորիզոնը կը բացուի լուսաբացի մը անվերջ...

Կեանքի փռուտ անապատէն ա՛լ խոնջահար դուն հա՛մբորդ,
Տարերային անդորոտութեամբ մը կը հանգչիս անհաղորդ՝
Յաւերժութեան ուլասիսին որ Աստուծոյ շուքն է գով...

Տեղ մը հիմա, գոց շիրմիդ մէջ կամ անկէ դուրս տե՛ղ մ'անհաս,
Անմասշտիկ գազաքներու մետաղալար ձիւներուն
Մտնչենի եւ իսեալ խաղաղութի՛ւնն ես համբուն...

Ո՛վ ողբացեալ, օիրմիդ առջեւ ես ըլլայի
 Եղերամայր մը որ գիտէ՝ իմաստնորեմ
 Տխուր արուեստն արտասուիք .

Եղերամայր մ'որ գիտնայի, կարենայի
 Մեռնելու չափ կուրծքս կոծել, փեսել մազերս,
 Մահուանդ վրայ անգարթելի . .

Որ վշտաբուխ ժիւր մը աչքերս աղբիւրէին
 Շուալլօրէն հողիդ վրայ իրենց տնում
 Վարդերն ու նարդն ու ծո՛վ հոգին . .

Որ ջաւղէին իմ օրթունքներն հոգւոյդ վրան
 Անմահական հառաչերգներ եւ հծծիւններ՝
 Իբրեւ օրօր ու շարական . .

Որ իմ ձեռքերն յիշատակիդ վրայ խոնարհ
 Տարափէին ուռեցիներ եւ դափնիներ՝
 Զայն պահելու թարմ ու դալար . .

Այդ ամենուն փոխան, աւա՛ղ, լոկ բա՛ն եւ խօ՛սք՝
 Զոր կ'առուակէ անեունչ, անյոյզ այս բուղթն ի վար
 Տրտմակարկաչ գրիչ մը սոսկ . .

ԽԱ .

Կեանքդ ապրեցար դուն զաղսնօրէն, դուն խորունկէն,

Կայծ մը ինչպէս մոխրի տակ .

Մարդոց անհաս հանքի հանգոյն՝ ան մօտօրէն

Մնաց խորհուրդ եւ զաղսնիք:

Թեեւ եղար միշտ մարդոց մէջ, բայց առանձին

Դուն ընթացար կեանքն ի վար .

Ու բացուեցան քեւ երթներդ, բայց փութ հոգիք՝

Երկնքի պէս մնաց զոց...

Եւ տալերուդ մէջ՝ նրդեհեղ ներքին անծիր՝

Միայն կայծեր տուիր ցոյց .

Մարդոց աչիքն հազիւ փայլեր ընդյայտեցիր

Աղամանդէն փութ ներքին:

Եւ որպէսզի ձակասագիրքդ պսակուեր

Հոգւո՛յդ վայել դափնիով,

Մեռար այնպէ՛ս փերթով մ'ինչպէս պէտք է մեռներ —

Համակ խորհո՛ւրդ եւ զաղսնի՛ք...

Շիրմասանի ամայութեան եւ լռութեան
 Մէջ, ուր փառեր եւ մեռեալներ կը ֆնանան
 Անլուարկայ ցայգանինջով մ'անձագելի՝
 Վերմակին սակ մոռացումի եւ մութ մոխրի.
 Շիրմասանի մեռելութեան մէջ՝ ուր միայն
 Խաչափայտեր խեղճ ողջութիւն մը ցոյց կու տան,
 Ես՝ իմ առողջ, իմ երկնածիղ, իմ տրոփուն
 Հասակն ահա՝ կը կարկառեմ սիւնի հանգոյն՝
 Մեռելներու եւ փառերու փունին վրեան
 Ուր կը ծորի տարածութիւն մը անվախեան,
 Եւ երկրաւոր ձայներս ողջի կը շփոթեմ
 Մեռելներու խօսք ականջին եւ շիրմիդ դեմ.
 Եւ կը կանչեմ, ու կ'արտասուեմ ես բառ առ բառ
 Անունդ՝ Վահան օ՛ր Թեֆեեան, անո՛ւն իմ հայր,
 Իմ մե՛ծ եղբայր, իմ բարեկա՛մ... Եւ շիրմիդ փով
 Ես կ'սպասեմ՝ մանկան մը պէս հաւատալով
 Ու դագաղիդ դռներն յանկարծ բանաս պիտի
 Եւ գաս ինձի՝ բարեկամի ու զաւակի
 Իմ լայնալին բազուկներուն ու գորովին.
 Եւ կը յուսա՛մ հոգեսեւեռ ու վերսին
 Պիտի ֆայլերդ հնչեն կեանքի մայրին վրեան...
 — Զիս կը լսե՞ս... դեռ կը լսե՞ս, ո՛վ Թեֆեեան...
 Ես կ'սպասեմ պատասխանիդ հացին հետին

Որ պիտի խաղցն յագեցնէր իմ հարցումին...
Կ'երգեմ անունդ հոգեհաստ որ՝ ամիսներ՝
Շուրթիս եղաւ հա՛մ մը սիրոյ...: Զիս չե՞ս լսեր —
Քե՛զ կը կանչեմ. բայց պատասխա՞ն... բայց պատասխա՞ն...
Շիրմասանի ամալութեան եւ լռութեան
Մեջ մարմարեմ' ու մեռեալնե՛ր լոկ կը նիրհեն,
Եւ մա՛հը լոկ՝ անպատասխան յաւերժօրէն...
Երբեք չեմ տեսներ քեզիս ինչպէս ես եմ

Օ՛, ի՛նչ հրաւժ կենդանութեան սակայն յանկարծ՝
Շիրմասան մեջ...: Սիւք մը զարման կարծես եկած
Հեռուններէն անդրաշխարհիկ՝ ուր կ'ապրիս դուն,
Զայն կը լնու իբրեւ հոգիդ եւ շունչդ անհուն.
Եւ քոչուններ կը դաշնակեն ու կը կարդան
Հոն եջ առ եջ ծաղկած ծառերը տալարան՝
Որ տոբովն ու տալերովն են գրչիդ լի...
Անոնց մեջէն քե՛զ կը գտնեմ, եւ կը քուի
Որ պատասխան կու տաս կանչին իմ սիրերգակ.
Մի՛նչդեռ սրտիս մեջ յիշատակ առ յիշատակ
Արցունքներէս, աղօթքներէս ու սեւ սուգէս
Ամբողջ կեանքովդ անմահօրէն դուն կը յառնես,
Երբեք չեմ տեսներ քեզիս ինչպէս ես եմ

Ո՛վ թեփեան — իմ մե՛ծ եղբայր, իմ բարեկա՛մ...
Երբեք չեմ տեսներ քեզիս ինչպէս ես եմ

Թեեւ դարեւ այժմ իրարմէ մեզ կը բաժնեն,
 Բայց չեմ հաւատար որ դուն մեռած ես վերջնօրեան...
 — Մանն ա՛լ ի սպառ դադարումն է երկրին վրայ,
 Եւ խոհեւքն ու համբային մեր առօրեայ
 Աստուական բացակայումն յանկարծահաս
 Այն մշտական սովորոյթին որ կեանքն է այս...
 Մինչ երեկուան ներկայութեամբդ՝ տակաւին
 Դուն ողջ մտադու նո՛յն սովորոյթն ես ու հոգին՝
 Մտիս համար ու օրերուս ու աշխրուս,
 Եւ իմ ուղին կենդանութեամբդ կը լնուս
 Դեռ ամեն օր, ամեն վայրկեան, ողջի նման...
 Հին բարեկամ, օ՛ր ամեն օր, ամեն վայրկեան,
 Ականջներուս կը հնչէ ձայնդ մշտնադաւանդ,
 Եւ աշխրուս դե՛մ է հասակըդ գեղականգ,
 Եւ դեմքդ դեռ կը նանանչէ յուշիս մեջէն.
 Քու երբեմնի խօսքերդ մտիս մէջ կը պահեն
 Մշտադաւար ծաղկի քարմոյթ եւ բո՛յր յուշի,
 Եւ քու անունն իմ օրերուն համար ունի
 Հանապազօրդ մտերմութիւնն իր քաղցրահամ,
 Ամեն վայրկեան ամեն տեղ ո՛ղջ բարեկամ...
 Թեեւ ժիրմի մը կապանքին արդ գերի՛ն ես,
 Այլ կը շարժի՛ս, այլ կը խօսի՛ս, այլ կը շնչե՛ս
 Սիրոյս համար որ ապրելուդ չունի՛ կասկած,
 Ո՛չ մեկ աղէտ իբրեւ չըլլար կեանքդ ընդհատած
 Երկրին վրայ՝ ուր իմ հոգւոյն եւ աշխրուն
 Սովորութիւն մ'էիր անուշ, յոյսի հանգոյն...
 Հի՛ն բարեկամ, նոյն սովորոյթն ես եւ այսօ՛ր՝
 Որուն ուրախ կը հանդիպիմ ես ամեն օր
 Իմ յուշերուն, իմ հոգիին նամբուն վրայ,
 Ինչպէս երեկ՝ անցորդ մ'էիր երբ առօրեայ...

Գաղտնիքի պես քեւել ինձմէ ես հեռի,
Հիմա մահուան դուն ա՛լ նամբորդ անկայան,
Թեեւ հեռի՝ բիւր դարերով եւ քանի
Մը գոչիւ հողի տարածութեամբն անսահման.

Թեեւ վրբան դուն սարերուն անդադոյն՝
Ուր չի՛ հասնիր խօս սաւառնակն աչքերուս,
Կամ տակն երկրի ամենախոր վիհերուն՝
Ուր չի՛ հասնիր մտքիս սուղակն ունջասոյզ.

Թեեւ անդի՛ն ես հպումես եւ կանչես,
Եւ յոյսերուս հորիզոնէն ալ անդին,
Ու մեր միջեւ՝ մեռելի պես, մութի պես,
Խիս ֆոլն իջած է ալ մահուան խորհուրդին.

Յաւերժօրէն քեւել հեռու կը բուխ՝
Բայց քեզ կ'զգամ կեանքին չափ մօտն իմ սրտին,
Զի քաղցր անունդ ունիմ վրբան երթունքիս,
Եւ ձեռքիս տակ՝ տալերդ ողջ — քու հոգի՛ն...

Պիսի անծիր ժամանակի երկնեքն
 երամ երամ դարեր անցնին մոռացման՝
 Բաղաճներու եւ փառներու վրայ շէն,
 Իրենց ետին՝ մշուշ եւ ձիւն եւ շլան...

Պիսի բանա՛ն գարուններն աչք եւ օրրան,
 Մինչ ձմեռներ շուրթ եւ դազաղ միշտ կնքեն.
 եւ դամբաններ մաշին, փերին, մոխրանան,
 եւ կոթողունն նոր ոստաններ յաղթօրէն...

Սակայն հոգիդ՝ որ յանգեր է հողին թակ
 Կամ ո՛վ գիտէ այլուր — բայց տե՛ղ մ'անպայման,
 Ո՛վ բանաստեղծ, պիտի մնայ քարմ ու ճախ՝

Մշտնորոգ գարունին պէս եւ լոյսին,
 Այնքա՛ն ասեմ որ բնական երկրին վրան
 Արեւ ու սէր, եւ հոգիներ՝ զսնունին

Որ այդ սերով կարդան ճաղերդ, եւ քրքռա՛ն...

Ափէ ի ափ պտտեցուցիր երկրին վրան
 Երկար օրեր՝ մերթ գարունի, մերթ ձմեռան,
 Հասակ մը շող՝ մուր շուքերուն մէջ մարդոց,
 Եւ մեծ անուն մը՝ շրթներուն վրայ անոնց:

Եւ դառն մ'ինչպէս ոսկիներովն արեւուն,
 Եւ մայր մ'ինչպէս իր որդիով՝ կեանքն իսկոյն
 Հպարտացա՛ւ, հարստացա՛ւ ծովէ ծով
 Քու անունով, քու հասակով, քու վառով...

Բայց Մահն ընդմիջէ երբ հալածեց քեզ կեանքէն,
 Եւ մերկացուց քեզմէ երկիրն, այն ասեմ
 Անմահութիւնն՝ անանուն որք մը ինչպէս

Որ կ'սպասէ որդեգրումի հայրական,
 Աւազանին մէջ դազադիդ՝ քու մահուան
 Միւռնոնովն ա՛լ մկրտուած՝ վերջապէս

Անո՛ւն մ'առաւ, անո՛ւնն հոգւոյդ՝ Թեփեան...

Ի՞նչպէս քանի մը ոսնաչափ հող միայն
Անհուններով մեզ իրարմէ կը բաժնեն,
Մե՛նք՝ դեռ երեկ՝ զո՛յգ մը նման, նո՛յն աստղէն:

Ի՞նչպէս, քեել հիւլէներովըդ համայն՝
Հողին ներքեւ դուն կը պառկիս հողին պէս,
Հոն կը պակսի՛ս, հոն ալ չկա՛ս իսկապէս...

Ա՛հ, գերեզմանդ հանելուկ մ'է անբափանց
Զոր չի՛ կրնար միտքս ջահել ու կարդալ,
Եւ քեզ հասնիլ անոր համբէն, ո՛վ մեռեալ...

Բացակայմանդ դեմ, գիտութեամբս հանդերձ շէն՝
Անպասասխան եւ զուր հարցում մ'եմ համբուն,
Ինչպէս մուր կոյր մը՝ լոյսին դեմ. — ո՞ւր ես դուն...

Միայն գիտեմ Տգիտօրէն, խեղճօրէն՝
Թէ մեռա՞ծ ես, մինչ ես կ'ապրիմ տակաւին,
Մե՛նք՝ հակներ երեկ նմա՛ն, նո՛յն երկրէն,

Տարբե՛ր՝ այսօր, զոյգ մ'աշխարհի մէջ անջառ...

Այն սահմանէն անդին հուսկ, ուր ա՛լ ի սպառ կ'աւարտի
 Կեանքին հեքեարք ոսկի,
 Ո՛վ ննջեցեալ, անուրջի եւ ասդի մէջ ֆանաս...

Եւ սահմանէն անդին մութ, ուր կ'սկսի անսահման
 Եւ ցուրտ գիշերք մահուան,
 Ո՛վ մարդ, լուսեղ եւ խարտաւ աղբերու մէջ ֆանաս:

Եւ սահմանէն անդին լերկ, ուր անվախեալ կ'երկարի
 Մահուան երկիրն անջրդի,
 Ո՛վ մարդ, անուռ եւ քաւիւ շուշանի վրայ ֆանաս...

Եւ սահմանէն անդին սին, ուր կ'ընդլայնի անծանօթ
 Պարապ մ'անշուշտ եւ անօր,
 Ո՛վ մարդ, նարդի եւ վարդի բոյրերու մէջ ֆանաս...

Եւ սահմանէն անդին չոր, ուր ցատակներ կը բուսնին,
 Ուր շուք չկա՛յ նամբորդին,
 Հարսանեկան զեփիւռի եւ զովի մէջ ֆանաս...

Իսկ սահմանէն անդին նոյն, ուր կ'սկսի մոռացման
 Երկիրն՝ մարդոց երկրին վրան
 Եւ արտերուն մէջ մարդոց, ո՛վ ննջեցեալ, անբարեալ

Յուշերու մէջ ֆանաս յաւիտեանէ՝ յաւիտեան...

Աւխարհի վրայ, անկիւն մը միմակ,
 Խոնարհ եւ խաղաղ հողակոյս մը կայ՝
 Որուն խաւարին եւ գաղտնիքին թակ
 Մարդ մ'անհունօրէն ա'լ կը քնանայ...

Ո՛չ մէկ խաչ՝ վրան, եւ ո՛չ մէկ անուն՝
 Որ կեանքի անցորդ մը հոն կանգ առնէ
 Եւ խնկէ աղօթք մը անոր հոգւոյն
 Եւ հողը ցօլէ արժօնով վարդէ:

Անոր աներազ հոգւոյն համար ծեր
 Միայն քոչուններ՝ շարական կ'երգեն.
 Եւ հրեշտակի ձեռնով լոկ սիւքե՛ր
 Վերջին բունն անոր կ'օրրեն մայրօրէն...

Միայն լուսքնկան հոն՝ քոջ մը նման՝
 Կանքեղ կը վառէ լոյսովն իր բարի,
 Մինչ արեւն անոր հող սրթին վրան
 Կը հօնէ բուրվառ նարդի եւ վարդի:

Ու որդիասիրտ թղայ մ'անանուն՝
 Աւխարհին վրայ՝ արցո՛ւնք առ արցո՛ւնք
 Յիշելով այդ մարդն, որ հիմա՝ հեռուն՝
 Որք մոռացման մէջ կը ննջէ՝ խորունկ,

Կուլայ իր հոգւոյն սուգը մեծագոյն...

Թեեւ հիմա՝ մեկնումեղ վերջ արժամուս՝
 Շեն տեսիլքեղ աչեքս ամա՛յ մնացին,
 եւ ձեռքերս՝ ո՛րք՝ հայր սեղմումեն ձեռքերուդ,
 Բայց չե՛մ մոռցած քեզ, բարեկա՛մն իմ կեանքին:

Քեզ չե՛մ մոռցած՝ մեր բաժանմա՛ն հակառակ
 Ուր ձիւնեցին ամբողջ դարերն յաւերժին
 եւ աշխարհի հողն ու խաւարք համակ՝
 Յաղթ հասակիդ եւ քայլերուդ քու ետին...

Գիրի բուղբերն այս արիւնէ ու վիշտէ՝
 Թո՛ղ ապացոյց բլլան անկեղծ եւ անմեռ
 Թէ ամիսնե՛ր, օրե՛ր, բոպէ առ բոպէ,
 Միտնով, սիրտով ողջ յուժիդ հետ եմ ապրեր:

Գիրքն այս յուժի՝ սիրոյս վկա՛յ գրաւոր.
 Մինչեւ այն օրն՝ ուր պիտի քե՛զ միանամ,
 Անձամբ ըսեմ՝ քե կեանքիս մէջ ո՛չ մեկ օր
 Քեզ չե՛մ մոռցեր, քեզ չե՛մ մոռցեր, բարեկա՛մ...

Թեեւ երկրէն բացակայ դուն փու շուքով եւ ձայնով,
Սակայն ինչպէս դեռ երեկ՝ այսօր ներկայ՝ ու ո՛ղջ ես,
Եւ առօրեայ նամբուն մէջ՝ մարդոց կողքին կը փախս:

Եւ արդ կարծես կը հնչե՛ք փու ոսնածայնն երկրաւոր,
Ու կ'երեւի՝ առողջ շուք՝ ուղիներուն ծաղկայեղց
Զոր գարնան օր մը գրիչդ գիրքերու մէջ ակօսեց...

Շունչդ եւ սրովդ երբեմնի այսօր կարծես կը լնուն
Ողջերուն օդը նորէն, քեւ փերա՛ծ է յաւե
Սրտիդ զանգակը ցնծուն, եւ համառացա՛ծ ալ երբեք...

Հիմա, հողին տակ, ո՛վ մարդ անշարժ, անշունչ, անշունչ,
Թեեւ անցեա՛լն ես անդարձ եւ հանգուցեալ յաւիտեան,
Բայց — ո՛վ Կեանքի յաղթանակ՝ Մահուան վրայ յաղթական—

Իբրեւ տապան՝ յուզդ ի վեր կը կործողուի Ապագա՛ն
Զոր կը լուսեն, կը պնեն փու իսկ գրչովդ յղկուած
Մարգարիտները մտքիդ, եւ փու շունչեդ կեանք առած,

Փու արիւնովըդ ցօլուած բոքք ծաղիկներն հոգիիդ...

Դուն, որ երեկ սակաւին մարդոց միջեւ, երկրին վրայ,
կեանքի բոցով բաբախուն շարժում էիր, ձայն եւ շունչ,
Այժմ հողին սակ կը ննջես՝ անտա՛րժ, անտո՛ւնչ, անշշո՛ւնջ...

Դո՛ւն, որ երեկ սակաւին դեմք մըն էիր լուսաւոր,
Գիրքերու մէջ ծուարած անուն մ'ես այժմ անկենդան,
Եւ զոյգ մը պարզ բառերու հնչաւորում մը միայն:

Արեւուն սակ երեկուան՝ դո՛ւն որ հպարտ սերն էիր
Հասակի մը հասկաթուռ, այսօր՝ կոթո՛ղ կործանած՝
Աւա՛ղ, չունի՛ս ցած խոտի դոյզն ստուերն իսկ գեհնամած...

Հիմա մարմինդ՝ աւերակ ա՛լ ապարանք մ'ե անփառ
Ուր որդերու եռուզեռ եւ խնջոյք կայ ընդերկրեայ,
Ուր աշխարհի եւ կեանքի ունայնութիւնն է արեա՛յ,

Մինչ՝ դեռ երեկ ան սանաւ մ'եր երկնամերձ, երկնածիր,
Ուր կը վառէր մտքի ջահն՝ աշխարհակալ ճանանչով,
Ուր կը հնչէր հոգիին զանգը՝ կեանքե՛ն միշտ գիւնով...

Դո՛ւն, որ երեկ դեռ միայն՝ լոյսով լեցուն կեա՛նքն էիր—
Համակ շարժում, ձայն եւ շունչ,— մա՛հն ես հիմա՝ հողին սակ,
Անշարժութիւն, լռութիւն եւ մթութիւն ա՛լ համակ...

Կարն նի՛ւթ մը՝ այս: Շա՛ս պարզ եւ ջա՛ս առօրեայ:
Քանի մը բառ՝ օրաբերքի մը համար,
Բայց որ լեցուց վե՛սի մատնանն այս երկար:

Նի՛ւթ մը սրտում: Երկրի բոլոր մարդոց պէս,
Բայց անոնցմէ՝ խօսով, խոհով եւ յոյզով
Տարբեր մարդու մը մահավե՛պն հոգեխռով.

Մարդո՛ւ մը ծեր, որք եւ քախժոս, զոր՝ հազի՛ւ
Օր մը նանչցած՝ ես հասկցա՛յ անհաւել,
Եւ օրերուս համար ամբողջ սիրեցի՛...

Խեղճ նի՛ւթ մը՝ այս: Խոտի մը խե՛ղճ մահուան պէս...
Օրաբերքի մը մեջ՝ ան լո՛կ տող մը բառ.
— Մարդ մը մեռաւ. եւ ե՛ս՝ ուրի՛շ մարդ մ'օսար՝

Իբրեւ որդի սերով լացի՛ իր վրտայ...

Ի վերջոյ մարդ մ'էիր դո՛ւն ալ մարդոց պէս բովանդակ,
Դո՛ւն ալ գերի ակամայ՝ ձգողութեան եւ հողին,
Երկրի բոլոր բաներուն պէս քու աշխա՛րհն ալ ներքին
Փոխն ի փոխ ցելս ու շուշան, շուք ու լոյս, սեւ ու ներմակ...

Թե սիրտդ մերք սիրոյ մեղր քրիր, մերք ալ կուրծքիդ տակ
Դիեցուցիր մաղձ եւ հեռ՝ աւելի՛ յորդ եւ ուժգին
Քան քոյնն օձին եւ բոցին... Թե մերք հասար Կապոյսին,
Մերք գայթեցա՛ր տիղմն ի վար՝ մարդու նման հասարակ...

Բայց բա՛ւ եղաւ որ հոգիդ բանաստեղծի հրեւտակ՝
Քու մահէն ետք երկրաւոր՝ շիք մ'իր լոյսովն երկնառաք
Սրբե՛ք մարդու սեւ կեղտերդ, այրե՛ք ամէն մոլեխինդ,

Լուսե՛ք խաւար անկիւններդ, լուծե՛ք ժանգերդ չարախինդ,
Եւ հազըրնե՛ք մերկ մարմնիդ, հեք անունիդ, սին յուշիդ՝
Անմահութեան ծիրանին անմառ եւ սուրբ եւ վնիս...

Թեեւ հեռու դուռն քու շիրմով եւ շուքով,
 Սակայն մօտ ես յուշովդ ամեն երկվայրկեան,
 Անդենակա՛ն բարեկամ, սիրոն իմ սակայն
 Լի՛ք ե քեզմով, քեզմով շխո՛ւր եւ խռո՛վ...

Քառսուն դարու ցաւ կսակեց մահդ իմ քով՝
 Թեեւ միայն քառսուն օրեր դեռ անցան.
 Ու վիշտս անո՛ւնդ ունի, Վահա՛ն Թեֆեեան,
 Ու սերս անդուլ դեռ քե՛զ կու լայ ծով առ ծով...

Յաւերժօրէն խաղաղամոյն ո՛վ մեռեալ,
 Որ չե՛ս զգար ապրելու մեծ ցաւը ա՛լ,
 Ի՞նչպէս ես՝ ո՛ղջ մը՝ քեզ չսա՛մ երանի:

Հողը քեզի բերաւ հանգիստ մահասոյգ.
 — Բայց իմ հոգւոյս, վշտաբնակ իմ հոգւոյս՝
 Քունի սփոփ եւ անդորր ո՞վ տայ պիտի...

Մահն՝ անողո՛ւմ արկղակալի մը նման՝
Գանձը մարմնիդ ազահօրէն կը պահե՛
Գերեզմանի սնուկին մէջ, զոր հողէ
Պինդ կղպանով մըն է կնքե՛ր քու վըրան:

Եւ դարէ դար աշխարհակալ ան իօխան՝
Իր կայսրութեամբն ու կրունկովն ալպասրէ
Անգթօրէն ան առաքուր կը կոխէ
Քեզ որ գերին ու որսն ես իր անվախնան...

Եւ ան ուրախ, եւ ան հարո՛ւս է քեզմո՛ւ
Որ՝ մարդոց մէջ՝ գրչի արքայ մ'եիր վես,
Եւ՝ երկրին վրայ՝ լուսեղ հասակ մ'ակնարով...

Բայց չի՛ գիտեր՝ թէ քոչնային քու հոգին
Դո՛ւրսն է բանտէն գերեզմանին ու մարմնին,
Եւ դո՛ւն ես այժմ որ իր վըրայ կը տրեւս...

ԾԷ .

Ո՛վ մարդ, հարո՛ւս սերմնացան Գաղափարի եւ Գործի,
Մահըդ կորուսս մ'ե անբոյժ՝ մարդոց երկրին անջրդի.
Կորո՛ւս՝ գարնան բօցնումին նման առո՛ւն առ առո՛ւն
Եւ բեղմնաւոր անկման պէս հիւթեղ մրգի մը հասուն...

Որբի պէս լա՛լ այդ կորուսն՝ երբ ան բոյրի՝ ե հանգոյն,
Երբ ան զեղումն ե գետին դեպի անհո՛ւնը ծովուն,
Երբ փլուզումն ե օրումն՝ որմե վա՛ղը կը կանգնի,
Եւ արեւմարն՝ որ ցայցուն կ'աւետէ ծա՛ղն աստղալի...

Եւ ափսոսա՛լ ցորենհասն որ իյնալով հողին մէջ
Կը կորսուի՛ ալ անհետ՝ ի շահ բերքի մը անվերջ.
— Յանգին կորուսն ինչքա՛ն յորդ՝ նոյնքան կ'ըլլայ հունձն առա՛ջ...

Մահըդ, ո՛վ մարդ, լո՛կ մարմնի բացակայում մըն ե արդ
Որ հոգիի մշտաեւ ներկայութեան կը փոխուի.
Այսօր վնա՛ս մ'ան քեեւ՝ պերն կորուստին պէս հունցի,

Բայց ինչպէս հասկ մը հարուստ՝ բազմադիւն շա՛հ մ'ե վազում...

ԾԸ.

Գիրքն այս արժու՛մ՝ վաճա՛ր արեամբ քարաւուն,
Զունի՛ր բնաւ հպարտութիւնն ընդունայն
Իբր յուսարձան կորողութիւն եիմիդ վրան:

Կամ սին ձայնովն, ու բառերովն իր քոթով՝
Թմբկաւանդնդ տարփողելու ծովէ ծով
Կեանքդ եւ Գործդ ու Խօսքդ եւ Գիրդ եղական:

Եւ կամ փառքէ ճակիդ վրայ մեծանուն,
Ո՛վ բանաստեղծ, իբրեւ դափնի դնելու
Անկենդան փունջ մը դալկահար քերքերու...

Ան՝ մահդ ցմա՛հ լացող հոգւոյս կսկիծին
Անմեռ նշանն է՝ որ սգա՛մ պիտի քեզ
Նոյնի՛սկ անդին անյիշատակ ալ մահէս:

Իր բառերուն մեջէն հոսող անընդհատ՝
Ան, աննշան բարեկամի կամ զաւկի
Արցունք մ'է հոծ՝ որ անսպա՛ռ կը կարի

Յուշիդ վրայ եւ անունիդ եւ հոգւոյդ...

Տաղերն այս սափ զոր շիրմիդ վրայ սերել առ սերել
Կ'աւաքափեմ եւ կու լամ արհա քուփէն վեսահար,
Հոս, արիւնի սեղ՝ մելան, ծաղկի սեղ՝ քուղք են քեւ,
Եւ զգեցած են քեւ Արուեսի ձեւ ու շար,

Իայց դիմակին թակ իրենց՝ իմ հոգիէս են հոգի՛,
Եւ մարմնէս՝ մի՛ս ու արի՛ւն, եւ սրփի՛ւն են արեսս.
Վեսիս ծովէն վերքերուած մարգարի՛ս էն արցունքի,
Եւ տղերուն մէջ իրենց կ'եղեբերգեն երակներս...

Եւ հաւատա՛, ո՛վ մեռեալ որ խոր երկրեդ կը լսես
Շիրմիդ ի վար շիր առ շիր անձեւաթափայլ բառերս,
Եւ հաւատա՛ որ անոնք նոյնքա՛ն անկեղծ ու անեղծ,

Նոյնքա՛ն վնիս են ու ջերմ, եւ արուեսի սուսէն զերծ՝
Ուրաւ իրաւ արցունքներն որ ես լացի փոսիդ վրան,
Եւ արցունքներն են իսկ այդ՝ հոս եղած կօս, Զեւ ու Զայն...

Սեւ իրիկո՛ւն մը վըրայ հասաւ յանկարծ գոյժի պէս,
 Իր խանդին մէջ մսեցո՛ւց, խոցե՛ց Մեակն ստեղծիչ՝
 Որ սերմնացան աշխատանքն իր ականայ բողոց կէս
 Եւ մեկնեցաւ՝ բողլփա՛ծ արտ ու արօր ու բրիչ...

Այգուն, ալ ետ չդարձա՛ւ...: Այրիացած դատեն յայնժամ
 Դատարկացա՛ւ ալ կարծես ցորեաններէն իր բուրեան,
 Եւ աւնացա՛ւ ու մրնե՛ց, թեեւ գարո՛ւն էր փարթամ,
 Իբրեւ թէ զինք լեցընողն ըլլար Մեա՛կը միայն:

Բայց, ա՛վ հրաւ, բայց անա՛ պարմաններ նոր եւ դալար՝
 Կախարդուած հասկերուն ոսկի տետէն եւ բոյրէն՝
 Ներս կը մտնեն իր հողէն, եւ կ'ունկնդրե՛ն սիրաբար
 Քնարերգին երկնահունչ՝ զոր ցորեաններն իր կ'երգեն...

Մինչ ուրիշներ, որ ունին սերմնացանի ձիւրք ու ձեռք,
 Կը բռնեն բահ ու բրիչ, եւ կը հակին թեթաւարտ
 Ակօսներուն վրայ բերրի ու ցողերուն կիսամերկ՝
 Ուր կը փայլին Մեակին դեռ նիզն ու փրսք՝ գերդ վարդ,

Եւ կը դառնան նոր մեակ՝ Անոր դատին ժառանգորդ...

Վիճարս, Վահա՛ն Թեֆեեան, վիճարս աննո՛ւն է, աննո՛ւն՝
Օգին նման եւ լոյսին, վիճարս՝ անո՛ւնջ, ծովու պէս.
Եւ մահեղ վերջ, զերդ դագաղ մ'ուր բեռը կայ բու մարնոյն՝
Յուղարկաւոր ուսերուս զայն կը կրեմ դառնապէս...

Վիճարս ինձմէ ներս եւ դուրս ֆեզմով աշխարհ մ'է ինքնին:
Զայն կը զնչեմ իբրեւ օդ, եւ իբրեւ հաց կ'ուսեմ զայն.
Որպէս արիւնս հարազատ՝ ան կը օրջի իմ սրտին,
Եւ շունչիս պէս կ'ուղեկցի ինձի վայրկեան առ վայրկեան:

Աչեքսրս զոց թէ արթուն՝ զայն կը տեսնեմ ամենուր:
Ամենեկն խորն իմ հոգւոյն խարսխած է զերդ կապար:
Ան ջուրիս մեջ է կարծես եւ խոհերուս մեջ Տխուր:
Օրերուս համն՝ անով դառն, եւ կեանքիս լոյսն է խաւար:

Վիճարս՝ անցեալ ու գալիք միլիառ մարդոց վիճերուն
Գումարին չա՛փ է՝ միա՛կ մահուանը շուրջ ամբոխուած.
Օ՛, ժամա՛նակն սպառել չի կրնար թիւն իր աննուն,
Ո՛չ ալ Միշոյրը լնուլ իր խոր անդունդն անտարած...

Բայց հակառա՛կ իր փութին եւ իր ժայռեղ մեծութեան,
Իր երկսրբոյ ծոցնութեան եւ տրտմութեան անհասնում,
Մասդաւ եւ թոյլ ուսերուս՝ սգազգեսի մը նման՝
Նս զայն սիրո՛վ եւ խիճո՞վ եւ փաղցրութեա՛մբ կ'զգենում...

Կը զարմանամ թէ ի՛նչպէս արեւն այսօր վերստին
Կրնայ ծագիլ մահուանդ վրայ ու փողփողել սակաւին,
Եւ ժամացոյցն՝ անփոփոխ՝ դեռ բաբախել երկրին վրայ,
Ուրկէ պակա՛ս ես հիմա, անդարձօրէ՛ն բացակայ...

Կը զարմանամ թէ կրկին բոյսերն ի՛նչպէս կը ծաղկին
Վաղորդայնի՛ն իսկ մահուանդ եւ շո՛ւրջն իսկ սեւ ֆու շիրմին.
Ի՛նչպէս զուարթ կը բիբեն առուակ եւ հով եւ թռչուն,
Ի՛նչպէս քեզ հետ մութին սակ չքաղուեցաւ Կեանքն համբուն:

Կը զարմանամ թէ ի՛նչպէս մարդիկ՝ կեանքին քեւանցիկ
Եւ անձնասոյզ կը դիմեն իրենց օրուան շուկայիկ,
Մեր դուն՝ հղբայրն անոց մէկ, համբայ ելած տունէն նոյն՝
Յանկարծ ինկա՛ր մութին մէջ եւ շիջեցա՛ր կես նամբուն:

Կը զարմանա՛մ մանաւանդ՝ թէ ես կրնա՛մ սակաւին
Շնչել այն օդն որ երէ՛կ դեռ կ'ըմպէինք միասին
Նո՛յն բաժակէն ոլորսին, բայց զոր այսօր կ'ըմբոսխենմ՝
Դիտնալո՛ւմ իսկ թէ հողին սակ ոսկրակոյս մ'ես նսեմ...

Կը զարմանամ թէ ի՛նչպէս այս աչքերովս հարազատ՝
Որ դիդ տեսն, ու շիրմիդ վրայ տեղացին վարդ առ վարդ,
Եւ նարդ առ նարդ խնկեցին, դեռ աշխարհին կը նայիմ՝
Ուր ալ անգո՛յն է մարմնի ներկայութիւնդ մտերիմ.

Եւ օրքներովս որ երէկ լացին սգերգրդ աղի՝
Սա կը ժպտիմ կենսալից սա աղջկան որ կ'անցնի.
Նորէն կեանքի վարդերով, ո՛հ, կը փրփրի սի՛րսս այն նոյն՝
Որ դեռ ռօպէ մը առաջ մոխրներով էր լեցուն...

Ո՛վ Մարդ, քեզ Կեանքն աղտոցեց իր ցեխերով ախտածէս,
Բայց քեզ զսեց ու զասեց Մահն հողեղեն ժանգերեդ՝
Ինչպէս հալոցը ոսկին, եւ դո՛ւրս հանեց քու մարմնիդ
Մուր խեփորին մէջ քաֆչած հոգւոյդ գոհարը վնիս...

Ո՛վ Մարդ՝ բարի՝ ի ծնէ, զոր Կեանքն՝ արեա՛յ Զարիփ՝
Իր մտաւիին տակ փոխեց անառակի մը յոռի.
Մահը սակայն քեզ քրաւ հրեօտակի՝ պէս կրկին,
Եւ գազանեն միսերուդ փրկեց հոգւոյդ աղաւնին...

Ո՛վ Մարդ՝ աղուո՛ւր ի ծնէ, մարմինն ու դէմքը որուն
Կեանքը խոցե՛ց, խորումե՛ց Տգեղութեամբն օրերուն.
Բայց երկնաւոր իր լոյսով գեղեցկացո՛ւց Մահը քեզ,
Արեւն ինչպէս՝ ցայգէն ետ՝ ծաղիկներուն կու տայ գեղ:

Ո՛վ Մարդ, Կեանքի ժամանակն՝ ինչպէս լամբի բոց մ'առնուր՝
Դոյութեանդ իւղն սպառե՛ց, այրե՛ց պատրոյզը մարմնոյդ.
Բայց Մահն եղաւ խնկաման մ'ուր աննիւթ խունկն հոգիիդ
Վարդ յիշատակը բուրեց եւ ծաւալեց սիրտ սիրտ...

Ու Կեանքը քեզ բանտարկեց օրերուն մէջ խեղճ ու նեղ,
Եւ Նրազիդ աղաւնին խաչեց երկրին վրայ Տգեղ.
Բայց Մահը դէմըդ բացաւ երկինք մը նոր ու ոսկի,
Եւ արձակե՛ց հոգիիդ հորիզոնները գերի...

Ո՛վ Մարդ, քեզ Կեանքը չափեց լոկ վայրկեանի՝ մը վըրան,
Եւ զգեցուց սին շուփի մը գոյութիւնը միայն.
Բայց Մահը քեզ մահացմամբդ Կեանք մը տուաւ գերագոյն —
Յաւերժութեան պէս՝ անմահ, եւ Միջոցէն ալ՝ անհուն...

Յանկարծ, կարծես հրաշքով, ցուպի մը ճակ մոգական,
Մարդերը չար՝ մանեղ ետ՝ դիակիդ դեմ մեղրացա՛ն,
Մինչ կենսալսայ՝ երբ շքներդ դեռ ձայն եւ շունչ ունեին՝
Բեւեռն ըրեր էին քեզ իրենց հեռին եւ խայթին...

Եւ անունիդ հագցուցին իշխանական քաղ ու բառ՝
Անո՛նք որ դեռ ողջ անձիդ զլացան ձորձ մ'իսկ անփառ.
Եւ անարժեք դիակիդ տունն շինդ ու սուղ գին՝
Անո՛նք որ պերն քու մեքիդ լուծայ մ'իսկ խեղճ մերժեցին:

Եւ հողրդ դեռ չցամքած ժամանակն եւ տօքն՝
Շուք մը իբրեւ հողին ճակ՝ փութով մոռցան իսկ արդէն
Մարդն որ էի՛ր դուն երեկ — բաբախուն մի՛տք եւ մարմին,
Հոգին որ քո՛ւկդ էր երեկ — հարստութի՛ւն մը ինքնին,

Լո՛ւկ յիշելու բացասեղծն որ՝ իբր անուն սոսկական՝
Ա՛լ բնակիչ կը դառնար մասեաններու անկեցղան.
Մինչդեռ գիտնալ չուզեցի՛նք քե՛ր երբ դեռ շունչ էիր վառ՝
Արուեստդ սեզ ծիրանի՛ մը լոկ եղաւ քեզ համար

Որով քախիծդ ու վերքերդ ու ուրբութիւնդ ծածկեցիր.
Թե երկնածին քերթողէն առաջ մարդու սի՛րտ մ'էիր՝
Թրծուած երկրի քաղցրագոյն եւ փափկագոյն կաւերէն.
Եւ քե, ո՛վ մարդ, մանաւանդ դո՛ւն մարդերէն միւս ամեն

Պէտք ունեիր սփռի՛ր եւ զգուանի՛ր եւ սերի՛ր...

Այնքան ասեմ որ մտիդ եւ մարմնիդ յաղթ հասակով
 Կեանքի դաժան պատկերին վրա՛ն եիր՝ անվրդով
 Պատկանեցի՛ր բերդն եսիդ՝ լուսաններուն դեմ մարդոց,
 Խօսերդ բրած կուռ վահան, գրիչդ՝ զե՛նք մը անխոց:

Բայց մահը երբ զինաքափ ալ բրաւ քեզ քու կեանքէն
 Եւ թողուց անձդ՝ անպատկան, մարդոց վռնակ մ'այն ասեմ՝
 Դիմակաւոր հոգիով, դիակիդ շուրջ, յուշիդ շուրջ,
 Շողովանքի եւ խնկման բարեկենդա՛ն սարքեց լուրջ...

Եւ ուրիշներ — շաղկապիչ բռնուններու պի՛ղծ երամ —
 Ախորժակով մ'ախսաւոր զայն բրին կե՛ր քաղցրահամ,
 Որով իրենց կիրքն ու հեռն յագեցուցին հոգեւին,
 Եւ զոր թիրախ դարձուցին իրենց անգուր կսուցին:

Մինչ ուրիշներ ալ յանկարծ եղան անոր վէս պատկան՝
 Երբ իրենցմէ՛ մանաւանդ պատկաւորութե քեզ քու ան.
 Դարձան անոր բարեկամ՝ երբ ողջութեանդ, ոտիդ տակ
 Եւ օրերուդ դեմ նետեր էին տատակ եւ ծուղակ...

Եւ ուրիշներ, մակաբոյծ ծաղիկներու նման պերճ,
 Սին փառքն իրենց կառուցին անոր աղբին վրայ խեղճ...
 — Բայն Գործդ, ո՛վ Մարդ, Դործն հոգւոյդ եւ ձեռքերուդ՝ կոխելով
 Զանոնք բոլորն առաքուր՝ փառքի համբէն, ծովէ ծով,

Ժամանակին քայլերով կ'առաջանա՛յ յաղթական...

Ես չե՛մ կրնար հաւատալ որ շիրիմի մը դաժան
 Հորիզոնին ետեւ կեանքդ եւ աչքերդ ա՛լ մայր մտան
 Ձձագելու համար ալ երբեք, երբեք, օ՛ր երբեք
 Այդ մ'ապագայ — հոգ չե՛ ուշ, բայց նոր կեանքի այդ մը շեկ...

Ձե՛մ հաւատար քե աբղղի մը խեղճ դուռով փայտաշեն
 Կեանքդ ընդ միշտ փակուեցաւ խուցի մը մեջ հող եղեն,
 Թե դուն, ո՛վ մարդ, որ երեկ փերակ մ'էիր լոյսով լի՝
 Եղար այսօր գայռանոց հողի, որդի եւ մուրի...

Ո՛չ, ապամահ քու նամբան չե՛ այն գոլիմ մթին
 Ուր երկրաւոր ամեն բան Տարբալուծման Օրհնքին
 Ու արդերու կայսրութեան կը դառնայ հե՛ք հպատակ,
 • Կ'ըլլայ աղբի հաւասար եւ խոզերու ոսնասակ:

Ես չե՛մ կրնար հաւատալ մայրամուտիդ վերջնական.
 — Արեւն որ մայր կը մտնէ կարն աչքերուս դեմ միայն՝
 Հարիզոնին ետեւ լայն դեռ կը շրջի՝ լուսաւոր,
 Նորե՛ն, նորե՛ն ձագելու յաջորդ այգուն, օր մը նոր...

Բանաստեղծն է որ կ'անցնի կեանքի զգեղ համբայեն...
Կարծես իջած կապոյտէն երկրի հողին վրայ ցած՝
Ան կը փալէ զերդ Աստուած՝ ձայնն երկնահունչ կորսուած
Աղմուկին մէջ օրերու ուր գնչուներ կը գոչեն,

Եւ իր հասակն արհեստի՝ խաժամուծին խառնուած
Որուն խոզի ոտերուն կ'ըլլայ կոխան որպէս վարդ,
Բայց սիրքը պի՛տ Երկնին՝ ուր կը շողա՛յ անընդհատ
Աստղն իր ոսկի Տեսիլքին...: Շուրջը՝ մարդե՛ր անասուած,

Որ խո՛ւլ՝ Խօսին ոգեւունչ, իր երկնառաք լոյսին՝ կո՛յր,
Կերուխումի կը վազեն, կամ կ'ըստպեն սակաւան,
Մինչ ուրիշներ՝ որ կիրքի տիղմին խրած կը սողան՝
Հայհուչ եւ փար կը նետեն իր անցքն իվար ծաղկասփիւռ:

Բա՛ւ է սակայն իր դագաղն օր մ'եսք անցնի ա՛լ մահուան
Շքեղ համբէն, որ անոնց խաւար եւ կարն աչկերուն՝
Մարգարէի՝ կամ սուրբի՝ ալլափոխուի ինք իսկոյն
Եւ զինք կարծես առջի հե՛ղ միայն տեսնեն ու նանչնան...

Յայնժամ, թեւեւ ո՛ւշ զղջմամբ, պիտի դիմեն իր շիրմին՝
Ջայն ընելու սգաւոր իրենց սիրոյն ուխտավայր,
Սուրբի դափնի մը դնեն իր հող նակսին փշահար,
Եւ իր անուան հագըրնեն փառքի անմատ ծիրանին:

Եւ դամբանի մը անգանդ ու կարկառուն ֆանդակով
Զինք — քեւ ո՛ւն վարձք ու փառք — բարձրացնեն եւ զատեն
Մեռելներէն հասարակ եւ հողի հարթ երեսէն
Ուր կոյտներ էին զինքն ատելութեամբ մը զինով՝

Մարգարէի երբ իր ձայնն երկրին մէջ դեռ կը հնչէր
Եւ իր բարբառն Աստուծի կը սաւառներ անոնց վրան...
— Բայց անգիտա՛կ դեռ այսօր իր խորհուրդին գերբնական,
Արջառի պէս կ'արտօռան կեանքի փարախն՝ անտարբեր

Թէ Առաքեա՛լ մը կ'անցնի որուն ֆալլէն ամսագուն
Կը ծաղկին խունկ եւ շուշան, մինչդեռ խօսէին կը քափին
Իմաստութեան ոսկիներ, ու ձայնէն՝ երգ եւ լուսին,
Իրենց նամբուն մէջ մօրաւ եւ օրուան մէջ աղմկուն...

Խաղաղութի՛ւն, խաղաղութի՛ւն, խաղաղութի՛ւն բող բլլայ,
Աւխարհասփիւռ ո՛վ մեռեալներ՝ որ օր մ'անցեալ, երկրին վրան,
Կեանքով գինով ողջե՛ր էիք, ներկա՛ն էիք մեզ նման,
Բայց որ մութով ու մոխիրով լեցուն անցեալն եք հիմա...

Ծագէ ի ծագ, դարե ի դար խաղաղութի՛ւն բող թեղայ
Կեանքին վրայ ձեր երեկուան եւ հանդերձեալ ձեր կեանքին,
Խաղաղութի՛ւն ոսկորներուն ձեր յոգնաբեկ եւ ցրտին,
Եւ հողմածեծ, արեւախանձ շիրիմներուն ձեր վրայ:

Մինչեւ օրն հուսկ դատասանին՝ ձեր վրայ բլլան միշտ զարո՛ւն,
Ուռիի շո՛ւք եւ արթասո՛ւք, մոռացման պէս լռութի՛ւն,
Ծփուն հանգի՛սս նաւակայքի եւ ամառուա՛ն լուսընկայ...

Օ՛, դուք ծանօթ եւ անծանօթ աւխարհացա՛ն մեռեալներ,
Անդենական ջառապակոծ հոգիներուն համար ձեր՝
Դեռ ողջ մարդու բազկաթարած բո՛ղ պաղասանքն իմ բլլայ

Բալասանի խաղաղութի՛ւն, խաղաղութի՛ւն ձեր վրայ...

Կ'ողբամ, Վահան՝ Թեֆեեան, մանրդ կ'ողբամ, Բանաստեղծ
Հայրենիքի եւ սրբի, Երգի՛չ կեանքի եւ մահուան,
Մահդ՝ որ լուսնի շիջման պէս ետին ձգեց մութ մը մեծ
Եւ ցուրտ մը խոր՝ հոգւոյս մէջ եւ մարդերու երկրին վրայ:

Եւ մահուանդ մէջ՝ մասամբ ուր ու մասամբ վաղ կ'եղերգեմ
Մահը անցեալ եւ գալիք արուեստի սո՛ւրբ մարդերուն,
Լո՛կ որոնցմով այս Տգեղ կեանքն ու երկիրն այս ցեղն
Երկնի գեղն ու շնորհն ու ծիրանին կ'ըզգենուն...

Անմահութիւնն սփռփիչ դո՛ւրսն է քեւ երիմեան
Եւ պէտք չունի ո՛չ սուգի, ո՛չ արցունքի բոցեղէն,
Բայց չե՛մ կրնար չարիւնիլ եւ չարասուել մահուան դեմ...

Եւ արցունքովս անձնական, զոր կ'աղբիւրեմ մեզ համար,
Ո՛վ բանաստեղծ, հիմակուց կու լամ նաեւ ապագայ
Մահուանս վրայ՝ որ գուցէ լացո՛ղ մը իսկ չունենայ...

Մարդ մը մեռաւ, անուամբ՝ Վահան Թեֆեան:
 Մարդ մը մեռաւ...: Կը մեռնի՝ մարդը սակայն,
 Երկրի լոյսին երբ բացուելով անանուն՝
 Զայն կը բողու ետին բոյր, լոյս եւ անուն...

Եւ կը մեկնի՝ ո՞վ գիտէ ո՞ր անվախճան
 Անդրաշխարհիկ զարնան համար կամ ձմրան,
 Կսակեցէ ետ դառն ու մութ մարդերուն՝
 Հոգի՝ մը քաղցր, Գո՛րծ մը բարի, Սէ՛ր մ'անհուն.

Բանալէ ետ յուշի ախօս մ'իւր ետին՝
 Ուր դարերու թարմերն յաջորդ սնանին
 Պիտի ցանցած իւր սերմերով կենսաւեա:

Մարդ մը մեռաւ...: Կը մեռնի՝ մարդը սակայն,
 Երբ արեւուն եւ գիւրջերուն մեջ՝ յաւեա
 Տպուած անունն իւր է՝ Վահան Թեֆեան...

Տ Ա Պ Ա Ն Ա Ք Ա Ր

Հո՛ւս, այս անխախտ բարին օսկ— մահուան կրո՛ւնկն երկրակալ՝
Մարդոց վըրայ եւ կեանքին,— հո՛ւս, ո՛վ մարդեր կենդանի,
Յաւերժական գիշերով պատանձաւած կը պառկի
Մա՛րդ մը՝ երկիրն ըրած բարձ իր սեւ նիւթին հանդերձեալ...

Եր յանգի մա՛րդ մը հոս այժմ— յաւերժօրէն օէջ կրա՛կ,
Խաղիմահա՛ր ալ եղէգ, եւ ալ մաղո՛յկ ծովամոյն,
Ու կը հանգի՛ն ալ իր հե՛ս՝ դիտասպատօս զերդ քաջուն՝
Ամէ՛ն երազ եւ կարօս, ու խոհ եւ յոյզ եւ փափաք:

Ո՛ղջ մըն էր ան դեռ երէկ, ո՛ղջ մ՛որ մասեան առ մասեան
Քաղցր իր սրճին խորանէն սէրն իր քաօխեց աօխարիին,
Տօւաւ Ազգին ինչ որ ինչէն էր իր միակ— իր հոգի՛ն,
Սէ փոխարէն՝ մարդոցմէն խնդրեց յիշուի՛լն իր միայն...

— Ո՛վ անցորդներ, յիշեցէ՛ք այս պայծառ մարդն երէկուայ,
Որ երկրին վրայ՝ անօնախ, իբր երդ՝ այս բարն այժմ ունի,
Սէ լոկ այս վի՛կը մահուան՝ գիրգ գրկի տեղ կանացի,
Մինչ իր անխնդր զաւկի մը կարօտով կը մխա՛յ:

Բայէ՛ մը գէթ կա՛նգ առէ՛ք այս վիմակեօս յուօին ֆով,
Սէ լացէ՛ք սիրեն՝ որ դողա՛ց ձեզի համար հայրաքուր,
Որ տաղերովն իր բնարին սրճերը ձեր օրձապար
Մի՛թօ կը յուզէ Սրտեսէի մախու՛ր եւ սո՛ւրբ յուզումով...

Հո՛ւս, մահականիք ժայռին օսկ՝ ուր կենդանի ամէն բան
Ալ կը փօրի՛, կ'աւարօի՛,— հո՛ւս՝ բայց անծիր Միջոցին,
Ճամաճակին ընդ մէջէն կը օրօփէ օսկաւին
Սէ պիտի մի՛թօ օրօփէ Մի՛րօ մը— Վահան Թէֆէեան...

(In 504)

11

139646